

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΗΘΙΚΗ ΣΤΟ ΙΝΤΕΡΝΕΤ

Τα δικαιώματα στο Διαδίκτυο

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ Σ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

Επιβλέπων καθηγητής: Γ.ΜΑΝΙΑΤΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΗΘΙΚΗ ΣΤΟ ΙΝΤΕΡΝΕΤ

Τα δικαιώματα στο Διαδίκτυο

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ Σ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

Επιβλέπων καθηγητής: Γ.ΜΑΝΙΑΤΗΣ

Αθήνα, Νοέμβριος 1998

*Consider a future device for individual use, which is a sort of mechanized private file and library. It needs a name, and to coin one at random, “**memex**” will do. A memex is a device in which an individual stores all his books, records, and communications, and which is mechanized so that it may be consulted with exceeding speed and flexibility.*

Vannevar Bush, “As We May Think”, The Atlantic Monthly, July 1945

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 5
2. Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΙΝΤΕΡΝΕΤ	σελ. 9
3. ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	σελ. 16
4. ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ	σελ. 23
5. CYBERSPHERE	σελ. 36
6. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ	σελ. 46
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ. 51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 59

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Επικοινωνία, μέσα μαζικής επικοινωνίας, τεχνολογία των μέσων, όροι που χρησιμοποιούνται κάθε μέρα και περισσότερο. Η ανάπτυξη της τηλεόρασης και η ενθρόνιση της στο καθιστικό, στην κρεβατοκάμαρα ή και όπου αλλού, σε όλα τα σπίτια του κόσμου αποτέλεσε ένα από τα πρώτα βήματα για την εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνιών. Η τηλεόραση όπως και κάθε μέσο έχει τους περιορισμούς της, οι οποίοι, καθώς οι κοινωνίες εξελίσσονται, γίνονται όλο περισσότερο εμφανείς και "ενοχλητικοί". Ως μέσο είναι απλά ένα μέσο αναμετάδοσης, δεν υπάρχει αλληλεπίδραση με το περιεχόμενο, αλλά και η αλληλεπίδραση που θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει μεταξύ του κοινού και της πηγής εκπομπής γίνεται μέσα από φίλτρα συμφερόντων και ακολουθώντας μεθόδους που δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν πλήρως αξιόπιστες, και είναι οι εταιρίες παρακολούθησης της θεαματικότητας.

Τα τελευταία χρόνια, αναπτύχθηκε με ρυθμούς που ξεπέρασαν κάθε αισιόδοξη προσδοκία το παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας και ενημέρωσης το Ίντερνετ. Ξεκίνησε ως ένα μέσο επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών ανάμεσα σε μεγάλα εργαστήρια φυσικής, ερευνητικά ιδρύματα και πανεπιστήμια στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1973¹. Ένα δίκτυο επικοινωνίας για χρήση ακόμα και σε περιπτώσεις πολέμου και πυρηνικής καταστροφής, το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του πρωτοεμφανιζόμενου τότε δικτύου έπρεπε να είναι η δυνατότητα λειτουργίας του ακόμα και αν καταστρεφότανε ένα πολύ μεγάλο μέρος από τα κομβικά του σημεία². Και το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό αυτού του δικτύου είναι ότι είναι ένα *άναρχο* δίκτυο επικοινωνίας όπου κάθε σημείο του μπορεί να επικοινωνήσει με οποιοδήποτε άλλο χωρίς να πρέπει να ακολουθηθεί κάποια συγκεκριμένη πορεία³. Αυτή η δυνατότητα του

¹ Το Internet πρωτοεμφανίστηκε και αναπτύχθηκε το 1973 για τη διασύνδεση δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων στις ΗΠΑ, Encarta Encyclopedia, <http://encarta.msn.com/>, λήμμα Internet.

² CNN "The Internet vs. The Bomb: Would the Internet survive the bomb?" <http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/experience/technology/internet.bomb/index.html>

³ Μορφές δικτύων Internet δημιουργούνται συνδέοντας μικρότερα δίκτυα μέσω H/Y, που ονομάζονται gateways μέσω τηλεφωνικών γραμμών, οπτικών ινών, και ασύρματων συνδέσεων. Η πληροφορία που διακινείται συνοδεύεται από την ηλεκτρονική διεύθυνση από όπου προέρχεται και του υπολογιστή που κατευθύνεται, φεύγει από την πηγή μέσω ενός gateway, και περνάει από gateway σε gateway μέχρι να Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

είναι που κάνει το Ίντερνετ έναν χώρο όπου πολύ δύσκολα θα μπορούσαν να εφαρμοστούν νόμοι και κανόνες, τουλάχιστον με την μορφή που μέχρι τώρα αυτοί εφαρμόζονται στις υπάρχουσες κοινωνικές δομές.

Ως μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης έχει παρουσιάσει μια τεράστια αύξηση χρήσης στην τελευταία δεκαετία της χιλιετηρίδας. Έχει ήδη φτάσει τα εκατόν πενήντα εκατομμύρια χρήστες παγκοσμίως από αυτούς οι περισσότεροι βρίσκονται στις Ηνωμένες Πολιτείες⁴. Στη χώρα μας με εντυπωσιακούς ρυθμούς έχουμε φτάσει σήμερα να έχουμε λίγες εκατοντάδες χιλιάδες, σύμφωνα με συντηρητικές μετρήσεις, χρήστες του Ίντερνετ⁵. Αλλά και πάλι το Ίντερνετ απέχει πολύ από το να αποτελέσει ένα ευρέως διαδεδομένο μαζικό μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης όπως η τηλεόραση. Ως μέσο εξελίσσεται και θα μπορούσαμε να πούμε ότι, στις μέρες μας, βρίσκεται στην εφηβεία του, άρα δεν έχει προσφέρει ακόμα τους καρπούς της ωριμότητας του. Είναι πλέον ξεκάθαρο ότι το Ίντερνετ του αύριο δεν θα θυμίζει τη σημερινή του μορφή. Όπως παρατηρεί ο J. B. Thompson:

Η ψηφιοποίηση της πληροφορίας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των συναφών ηλεκτρονικών τεχνολογιών, αύξησαν θεαματικά την ικανότητα συσσώρευσης και μετάδοσης της πληροφορίας, αλλά και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την σύγκλιση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, ώστε η πληροφορία να μπορεί να κινείται εύκολα ανάμεσα στα διάφορα επικοινωνιακά μέσα.⁶

Σε αυτή την προσέγγιση ίσως να πρέπει να προστεθεί το ότι με την ψηφιοποίηση της πληροφορίας μπορούμε να περάσουμε στην ενοποίηση των μέσων κάτω από μια κοινή σκέπη. Η ψηφιακή τηλεόραση, που εδώ και χρόνια έχει αποφασιστεί ότι θα αποτελέσει τον διάδοχο της σημερινής τηλεόρασης, μπορεί να διατηρεί το ίδιο όνομα (τηλεόραση), αλλά ίσως αυτό να αποτελεί και την μοναδική ομοιότητα τους. Η ψηφιοποίηση του σήματος που θα μπαίνει σε κάθε σπίτι, μαζί με την ανάπτυξη της τεχνολογίας για την επικοινωνία του κάθε

φτάσει στον προορισμό της. Δίκτυα όπως το Internet δεν έχουν κάποιον υπολογιστή που να ελέγχει την κατεύθυνση και ροή της πληροφορίας., Encarta Encyclopedia, <http://encarta.msn.com/>, λήμμα Internet.

⁴ Χρήστες Παγκοσμίως 147 εκ., Αφρική:800.000, Ασία:22 εκ., Ευρώπη:33.25 εκ., Μέση Ανατολή:0.75 εκ., ΗΠΑ-Καναδάς:87 εκ., Νότια Αμερική:4.5 εκ.. Πηγή NUA, Σεπτέμβριος 1998, http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/index.html

⁵ Ελλάδα: 111.000 χρήστες, Πηγή NUA, Ιανουάριος 1998, http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/index.html

χρήστη με οποιοδήποτε πληροφορία όπου και να βρίσκεται μέσω της ίδιας συσκευής (ψηφιακή τηλεόραση) αλλάζουν ριζικά το κατεστημένο στην επικοινωνία και ενημέρωση. Δεν θα ασχοληθούμε με μελλοντολογικά σενάρια σε αυτή την εργασία, για αυτό και δεν προχωράμε στην ανάλυση των εφαρμογών και δυνατοτήτων του νέου μέσου. Η καλύτερη περιγραφή που θα μπορούσαμε ίσως να δώσουμε για να περιγράψουμε το νέο πεδίο είναι ότι σε λιγότερο από μια πενταετία σε κάθε σπίτι θα υπάρχει μια, τουλάχιστον, συσκευή που θα χρησιμοποιείται ως κέντρο επικοινωνίας και ενημέρωσης, και θα περιέχει την τηλεόραση και το Ίντερνετ όπως τα ξέρουμε σήμερα υλοποιώντας έτσι την πρόβλεψη του McLuhan⁷.

Σε αυτή την εργασία θα με απασχολήσουν κατά κύριο λόγο οι σύγχρονοι προβληματισμοί για το Ίντερνετ όπως αυτό σκιαγραφείται σήμερα. Στις τελευταίες δύο παραγράφους δώσαμε τις πραγματικές διαστάσεις που θα πάρει η σύγχρονη επικοινωνία, με την εξέλιξη του Ίντερνετ για να τονίσουμε την σημαντικότητα και κρισιμότητα των θεμάτων που τίγονται σε αυτή την εργασία.

Αναφερόμαστε κατά κύριο λόγο σε προβλήματα ηθικής, προσπαθώντας να προσαρμόσουμε τις υπάρχουσες σκέψεις στην νέα πραγματικότητα. Στις σημερινές συνθήκες επικοινωνίας μέσω του Ίντερνετ θέτονται νέοι ηθικοί προβληματισμοί και επαναπροσδιορίζονται οι υπάρχοντες. Μπορούμε να κάνουμε έναν αρχικό διαχωρισμό στα θέματα που τίγονται σε αυτή την εργασία:

- Σε θέματα που έχουν να κάνουν με μια κεντρική πηγή πληροφορίας (εξουσίας) και εδώ αναφερόμαστε κυρίως στον επαναπροσδιορισμό του ιδιωτικού και δημόσιου που πρέπει να γίνει, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες συνθήκες επικοινωνίας.
- Και σε θέματα που έχουν να κάνουν με το άτομο, και την χρήση που κάνει στα νέα μέσα. Εδώ αναφερόμαστε στα ηθικά όρια που θα πρέπει να υπάρχουν όταν κάποιος απευθύνεται, τώρα πια, σε πολλούς μέσω του Ίντερνετ. Αλλά και στις κοινωνικές διεργασίες που συμβαίνουν

---

⁶ J. B. Thomson, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, σελ. 269

μέσα στις ψηφιακές κοινότητες που έχουν δημιουργηθεί, ακολουθούν κάποιους κανόνες δημιουργίας και δράσης; ποιοι αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και μετά από ποιες διεργασίες; πόσο ευάλωτα είναι αυτά τα νέα κοινωνικά σχήματα;

Για να προσεγγίσω αναλυτικότερα και λεπτομερέστερα τον προβληματισμό, στο δεύτερο κεφάλαιο, διακρίνω την πληροφορία από το μέσο και τα κατηγοριοποιώ, την μεν πληροφορία σύμφωνα με το προέλευση της, το μεν μέσο διαφοροποιείται ανάλογα με τις υπηρεσίες που προσφέρει. Παρουσιάζοντας τις κατηγορίες και υποκατηγορίες μπαίνουν τα θεμέλια για την παρουσίαση και επεξεργασία των προβληματισμών που ανακύπτουν.

Σε τέτοια ζητήματα, όπως είναι οι ηθικοί προβληματισμοί που ανακύπτουν από τη χρήση του νέου μέσου, σημαντικό ρόλο έρχεται να παίξει και η εμπειρία από τη χρήση του. Βασιζόμενη στη μακροχρόνια επαφή με το μέσο, στην όσο το δυνατό πληρέστερη κάλυψη της σύγχρονης βιβλιογραφίας στο χώρο της νέας τεχνολογίας, αλλά και την όσο το δυνατό περισσότερο χρησιμοποίηση της κλασικής βιβλιογραφίας προσεγγίζουμε τα προβλήματα που ανακύπτουν στις συνθήκες που περιγράφουν το παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας και πληροφόρησης Ίντερνετ. Θα πρέπει εδώ να πούμε ότι η χρήση κατά κύριο λόγο αμερικανικής βιβλιογραφίας, γίνεται γιατί το Ίντερνετ είναι μια αμερικάνικη εφεύρεση και ακόμα και σήμερα οι περισσότεροι χρήστες βρίσκονται στις ΗΠΑ, έτσι όλοι οι προβληματισμοί εμφανίζονται αρχικά να αφορούν την αμερικανική κοινωνία. Πολύτιμο επίσης είναι το βιβλιογραφικό υλικό που είναι δημοσιευμένο στο Ίντερνετ, και δεν βρίσκεται σε έντυπη μορφή, γιατί προσφέρει μια σύγχρονη προσέγγιση στα προβλήματα όταν αυτά ανακύπτουν. Να τονίσουμε, για τον μη εξοικειωμένο με το Ίντερνετ αναγνώστη, ότι δεν θα πρέπει να του προκαλέσει έκπληξη η πολύ συχνή χρήση ηλεκτρονικών διευθύνσεων (URL: Unique Resource Location) στις αναφορές, ακόμα και όταν πρόκειται για συγκεκριμένα πρόσωπα όπου κρίνεται ότι πρέπει να παρατεθεί η διεύθυνση της προσωπικής τους παρουσίασης (Homepage).

---

⁷ “Το επόμενο μέσο, όποιο και να είναι – μπορεί να είναι η προέκταση της συνήδησης- θα περιέχει την τηλεόραση ως περιεχόμενο, όχι σαν περιβάλλον και θα την μεταμορφώσει σε μια μορφή τέχνης. – 1967”, Edited by Eric McLuhan and Frank Zingrone, *Essential McLuhan*, Routledge London 1995

2. Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΙΝΤΕΡΝΕΤ

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζω την σχέση του Ίντερνετ με την πληροφορία, αναλύω το μέσο και το περιεχόμενο του. «Η πληροφορία δεν είναι κάτι καινούργιο θέμα – είναι τόσο παλιό όσο οι λόφοι και τα βουνά. Η αξία της πληροφορίας είναι που αυξάνεται καθώς γίνεται ψηφιακή, και έτσι προσβάσιμη από πολλούς και πολύτιμη»⁸. Και το Ίντερνετ έρχεται να επιταχύνει τους ρυθμούς ψηφιοποίησης και διάχυσης της πληροφορίας, αυξάνοντας έτσι την αξία της.

Με τον όρο πληροφορία περιγράφουμε οποιαδήποτε μορφή δεδομένων διακινείται μέσα στο Ίντερνετ, είτε αυτή είναι κείμενα, είτε κάποιο άλλο οπτικοακουστικό υλικό. Ακόμα μπορεί να είναι δεδομένα που απευθύνονται σε πολλούς (όπως οι ειδήσεις από το CNN), αλλά μπορεί να είναι και ένα απλό ηλεκτρονικό μήνυμα που στέλνει ένας απλός χρήστης σε κάποιον άλλο. Στο Ίντερνετ οι διάφορες μορφές πληροφορίας προσφέρονται από το μέσο σε όλους τους πολίτες του κόσμου ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση.

Η Celia Pearce, υποστηρίζει ότι υπάρχουν τέσσερις νόμοι που περιγράφουν την εντροπία της πληροφορίας, την τάση δηλαδή της πληροφορίας να μεγαλώνει, να εξαπλώνεται και να γίνεται όλο και περισσότερο πολύπλοκη. Οι τέσσερις αυτοί νόμοι είναι οι εξής:

1^{ος} νόμος της εντροπίας της πληροφορίας

Καθώς η πληροφορία περνάει από το ένα άτομο στο άλλο, πολλαπλασιάζεται, δημιουργεί παραπροϊόντα πληροφορίας, παράγεται λοιπόν μια εκθετικά αυξανόμενη ασταμάτητη έκρηξη πληροφορίας.

2^{ος} νόμος της εντροπίας της πληροφορίας

Το μέγεθος της δομής της διάχυσης της πληροφορίας συνεχώς αυξάνεται. Καθώς η δομή μεγαλώνει, το περιεχόμενο πολλαπλασιάζεται για να καλύψει τα κενά που υπάρχουν.

3^{ος} νόμος της εντροπίας της πληροφορίας

---

⁸ Richard W. Severson, *The Principles of Information Ethics*, σελ. 47

Όσο περισσότερο εξελιγμένα, πολύπλοκα, τα μέσα και χώροι αποθήκευσης και αναζήτησης της πληροφορίας που διαθέτουμε γίνονται, τόσο πιο εφήμερα είναι.

4^{ος} νόμος της εντροπίας της πληροφορίας

Ο τέταρτος νόμος θέτει το ερώτημα, Μπορούμε πραγματικά να διαχειριστούμε μια τέτοια ποσότητα πληροφορίας; Ακόμα και καθώς τη δημιουργούμε, διαθέτουμε την απαιτούμενη πνευματική και συναισθηματική ικανότητα για να την απορροφήσουμε, να την κατανοήσουμε, και να τη χρησιμοποιήσουμε χωρίς να χάσουμε τα λογικά μας;⁹

Αυτό το μοντέλο διάχυσης της πληροφορίας ακολουθείται στο Ίντερνετ, ένας άνθρωπος στην μια άκρη του κόσμου γράφει και δημοσιεύει τις απόψεις του στο διαδίκτυο, κάποιιοι άλλοι απαντάνε σε αυτά που ο πρώτος ομιλητής εξέθεσε, στη συνέχεια όλες αυτές οι πληροφορίες βρίσκονται αποθηκευμένες σε κάποιον υπολογιστή. Κάποιος άλλος τώρα ή μετά από λίγο, ή πολύ, καιρό ψάχνει κάτι με θέμα σχετικό με αυτή την ανταλλαγή απόψεων που έγινε, και χρησιμοποιώντας μια από τις αρκετές προσφερόμενες μεθόδους αναζήτησης ανακαλύπτει τα *πρακτικά* και απλά τα διαβάζει, ή και ξαναρχίζει την συζήτηση, με νέους και παλιούς συνομιλητές.

Σε αυτό το κεφάλαιο προσπαθώ να διαχωρίσω την έννοια της πληροφορίας από το μέσο που είναι το Ίντερνετ. Παρουσιάζοντας μια αναλυτική περιγραφή της πληροφορίας και τις κατηγορίες της ανάλογα με το πως διακινείται, και τις κατηγορίες των υπηρεσιών που προσφέρονται από το μέσο, θα είναι διακριτή και εμφανές το σημείο από το οποίο πηγάζουν οι προβληματισμοί που παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Πληροφορία

Η ψηφιακή πληροφορία που διακινείται στο διαδίκτυο αποτελείται από όλες τις γνωστές μορφές πληροφορίας, κείμενο, εικόνες, ήχο και βίντεο. Ενώ στο διαδίκτυο παρουσιάζονται και νέες μορφές πληροφορίας, όπως τρισδιάστατες αναπαραστάσεις (με δυνατότητα ελεύθερης περιήγησης σε αυτές) και διαφόρων άλλων ειδών εικονικές προσομοιώσεις. Το περιεχόμενο του διαδικτύου είναι η πληροφορία, και προέρχεται

---

⁹ Celia Pearce, *The Interactive book*, Macmillan Technical Publishing, Indianapolis 1997,

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

από τις κλασικές πηγές (ειδησεογραφικά πρακτορεία, εταιρίες) που ανέκαθεν αποτελούσαν τα κέντρα πληροφόρησης, μέχρι τις νεοεμφανισθείσες πηγές όπως τα άτομα που παρουσιάζουν προσωπικά τους στοιχεία και απόψεις. Με αυτό το κριτήριο, την πηγή προέλευσης της πληροφορίας, διαχωρίζω την πληροφορία σε δύο κατηγορίες:

- Αυτή που προέρχεται από κέντρα πληροφόρησης (πληροφορία που διαχέεται για ενημερωτικούς σκοπούς)
- Αυτή που προέρχεται από άτομα ή ομάδες (και διακινείται για την μεταξύ τους επικοινωνία)

Δεν είναι εύκολο να ορισθούν χαρακτηριστικά τα οποία να διαχωρίζουν τις δύο αυτές κατηγορίες για όλες τις περιπτώσεις πληροφορίας. Όμως η πληροφορία εν τη γενέσει της μπορεί να ανήκει μόνο σε μια από τις δύο αυτές κατηγορίες. Βέβαια κανείς δεν αποκλείει, για παράδειγμα, μια συζήτηση σε μια ομάδα στο διαδίκτυο καθώς θα εξελίσσεται να αποτελέσει είδηση στον κόμβο ενός ειδησεογραφικού πρακτορείου, όμως στην αρχή θα είναι μια απλή ανταλλαγή απόψεων που γινότανε ανάμεσα σε φίλους.

Ας δούμε περισσότερο αναλυτικά με παραδείγματα ποιες πληροφορίες ανήκουν στην πρώτη κατηγορία. Όλα τα ειδησεογραφικά πρακτορεία, τηλεοπτικά κανάλια, εφημερίδες, περιοδικά, αλλά και εταιρίες που προβάλλουν την δουλειά τους, ακόμα τα πανεπιστήμια που δημοσιεύουν επιστημονικό περιεχόμενο στο διαδίκτυο ανήκουν σε αυτή την κατηγορία πληροφορίας. Οποιαδήποτε οργανωμένη προσπάθεια δημοσίευσης πληροφορίας στο διαδίκτυο που στοχεύει στο γενικό ή κάποιο εξειδικευμένο ευρύ κοινό ανήκει στην πρώτη κατηγορία.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι μορφές πληροφορίας που ανταλλάσσονται από άτομα, με στόχο την επικοινωνία. Συγκεκριμένα, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είτε απευθύνεται σε ένα είτε σε περισσότερα άτομα (οι γνωστές λίστες επικοινωνίας), οι σε πραγματικό χρόνο συνομιλίες μεταξύ χρηστών του Ίντερνετ, και όλες οι μορφές επικοινωνίας μεταξύ ατόμων. Οι πληροφορίες χρήσης του διαδικτύου από τα άτομα, ας

μην ξεχνάμε ότι όλες οι κινήσεις στον κυβερνοχώρο καταγράφονται¹⁰. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσουμε όλες τις πληροφορίες που αποτελούν αυτό που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ιδιωτικά στοιχεία.

Ουσιαστικά η κατηγοριοποίηση που παρουσιάζω σε αυτό το κεφάλαιο αποτελεί μια προσπάθεια να διαχωρίσω την πληροφορία σε ιδιωτική και δημόσια. Σκοπό μου δεν αποτελεί ο ορισμός ευδιάκριτων και απόλυτων ορίων μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου, κάτι τέτοιο στην ταχύτατα μεταβαλλόμενη κοινωνία της πληροφορίας είναι πρακτικά αδύνατον. Ο γενικός όμως αυτός διαχωρισμός της πληροφορίας σε ιδιωτική και δημόσια θα οδηγήσει σε καλύτερη κατανόηση και επεξεργασίας του προβληματισμού που παρουσιάζω στα επόμενα κεφάλαια.

Ίντερνετ

Το Ίντερνετ εμφανίζεται ως το επόμενο μαζικό μέσο, μετά την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τον τύπο. Ίσως το Ίντερνετ να είναι το μεταβατικό μέσο το οποίο εξελισσόμενο θα δημιουργήσει την ψηφιακή τηλεόραση. Ένα είναι σίγουρο, το Ίντερνετ έρχεται να παντρέψει πολλές διαφορετικές μορφές πληροφορίας, και να προσφέρει αλληλεπίδραση στους χρήστες και υπηρεσίες που μέχρι σήμερα δεν υπήρχανε (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τηλεσυνδιάσκεψη, κλπ). Οι υπηρεσίες που το δίκτυο προσφέρει μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, που η κάθε μία έχει από δύο υποκατηγορίες:

- Επικοινωνίας μεταξύ
  - Μεμονωμένων ατόμων και
  - Ομάδων
- Ενημέρωση από
  - Κέντρα ενημέρωσης και
  - Ατομικές πηγές

---

¹⁰ Σημ. Η κάθε επίσκεψη σε έναν κόμβο καταγράφεται λεπτομερώς στα αρχεία χρήσης του (log files) διακομιστή (server).

Επικοινωνία και ενημέρωση από το ίδιο μέσο, από την ίδια συσκευή για κάθε σπίτι. Νέες δυνατότητες, επικοινωνία με τηλεσυνδιάσκεψη, ενημέρωση στον ελάχιστο χρόνο για τα συγκεκριμένα ενδιαφέροντα του κάθε ατόμου. Παρουσιάζοντας αναλυτικότερα τις υπηρεσίες και την κατηγοριοποίηση θα οδηγηθούμε στον διαχωρισμό ιδιωτικών και δημόσιων χρήσεων του Ίντερνετ.

Η επικοινωνία με τη χρήση του Ίντερνετ, είναι εφικτή σε πραγματικό χρόνο (τηλεσυνδιάσκεψη, επικοινωνία σε κειμενικά περιβάλλοντα, και τηλεφωνία μέσω Ίντερνετ) είτε με ανταλλαγή μηνυμάτων με την μορφή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τα οποία μπορούν να περιέχουν κείμενο, εικόνες, ήχο και βίντεο. Μπορεί να γίνεται μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, για προσωπική ή άλλη χρήση. Ένα παράδειγμα επικοινωνίας μεταξύ ατόμων, είναι η ανταλλαγή μηνυμάτων, και η σε πραγματικό χρόνο συνάντηση στο Ίντερνετ για την επικοινωνία των μελών μιας οικογένειας. Ενώ η ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ ατόμων που έχουν κοινά ενδιαφέροντα σε μια λίστα επικοινωνίας, αποτελεί το πλέον συνηθισμένο παράδειγμα επικοινωνίας ομάδων με τη χρήση του Ίντερνετ.

Στην ενημέρωση μέσω του Ίντερνετ ουσιαστικά έχουμε να κάνουμε με μια εξελιγμένη μορφή τηλεόρασης, όπου το κοινό έχει πρόσβαση, με δική του επιλογή, σε κείμενα, εικόνες, ήχους και βίντεο, από όλο τον κόσμο. Τα γνωστά παραδοσιακά μέσα (τηλεόραση, έντυπα, κλπ) μεταφέρονται στο Ίντερνετ, κόμβοι τηλεοπτικών καναλιών, ραδιοφωνικών σταθμών, όλα τα έντυπα το ένα μετά το άλλο διακινούν την δικιά τους πληροφορία, δοσμένη με νέο τρόπο, μέσα από το Ίντερνετ. Και όλη η πληροφορία απελευθερωμένη από τα χωροχρονικά όρια που περιορίζουν τα παραδοσιακά μέσα. Ανεξάρτητα από την γεωγραφική θέση του κοινού προσφέρεται ένα ευρύ πεδίο επιλογών ραδιοφωνικών σταθμών από όλο τον κόσμο, τα πιο γνωστά έντυπα την ημέρα έκδοσης τους, δημοσιεύουν το περιεχόμενό τους και στο Ίντερνετ. Και ο όγκος αυτός της πληροφορίας βρίσκεται εκεί προσβάσιμος ανά πάσα στιγμή, προσφέροντας δυνατότητες εύκολης αναζήτησης σε αρχαικό υλικό, το πιο σύγχρονο παράδειγμα είναι η τετράωρη κατάθεση του πλανητάρχη για το σκάνδαλο Lewinski, η οποία προσφέρεται στο Ίντερνετ από την εταιρεία Alta Vista, με δυνατότητα αναζήτησης

κάποιας λέξης, ή φράσης που χρησιμοποίησε ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, μπορεί κάποιος να βρει σε δευτερόλεπτα τα σημεία που τον ενδιαφέρουν¹¹.

Υπάρχει όμως ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την πληροφορία στο Ίντερνετ, η προέλευση της. Η πληροφορία μπορεί να προέρχεται, και να παρουσιάζεται μέσα από έναν εμπορικό (ειδησεογραφικά πρακτορεία), κρατικό (υπουργεία, υπηρεσίες), εταιρικό (ενημερωτικοί κόμβοι εταιριών), επιστημονικό (πανεπιστήμια, ερευνητικοί οργανισμοί) κόμβο, ακόμα μέσα από τον προσωπικό κόμβο κάποιου ατόμου (homepage), ή κάποιας μικρής ομάδας με κοινά ενδιαφέροντα. Και αυτός ο διαχωρισμός, όπως και η κατηγοριοποίηση της πληροφορίας, δεν είναι εφικτός πάντοτε και για όλα τα είδη πληροφορίας. Για ένα συγκεκριμένο θέμα, είναι πολύ πιθανό να διακινηθεί πληροφορία στο Ίντερνετ και από τις δυο κατηγορίες πηγών. Αυτή η νέα δυνατότητα, δεν προσφερόταν στο παρελθόν από κάποιο κλασσικό μέσο, να μπορεί δηλαδή το άτομο να απευθύνεται σε ένα παγκόσμιο κοινό εκφράζοντας τις απόψεις και τις ιδέες του για θέματα που ενδιαφέρουν και απασχολούν και άλλα άτομα στον κόσμο. Ένα παράδειγμα που αναλύω στο επόμενο κεφάλαιο, είναι ο θάνατος της πριγκίπισσας Diana, όπου εκτός από τις επίσημες πηγές πληροφόρησης, αμέσως μετά το θάνατο της, δημιουργήθηκαν κόμβοι στο Ίντερνετ στους οποίους παρουσιάζονταν οι απόψεις ατόμων, για τον θάνατο, για την ζωή της, αλλά και φανταστικά σενάρια που αμφισβητούσαν ακόμα και τα ίδια τα γεγονότα.

Στην προσπάθεια να προσεγγίσω διακριτά και ξεκάθαρα τους ηθικούς προβληματισμούς που ανακύπτουν με την ψηφιοποίηση της πληροφορίας και την διακίνηση της μέσα από το Ίντερνετ, έκανα σε αυτή την ενότητα μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης της πληροφορίας σε ιδιωτική και δημόσια, και επίσης έναν διαχωρισμό στις υπηρεσίες που προσφέρονται από το μέσο σε επικοινωνίας και ενημέρωσης.

Η πληροφορία με την ψηφιοποίηση της γίνεται περισσότερο ευέλικτη, εύκολα αναζητήσιμη και διερευνήσιμη. Αλλά ο ορισμός της δεν αλλάζει, η ουσία της πληροφορίας παραμένει η ίδια. Η μεταφορά της δεν αλλάζει το περιεχόμενο, και ο

---

¹¹ Alta Vista Clinton Testimony Video, <http://video.altavista.com/cgi-bin/avsearch/>
Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

διαχωρισμός σε ιδιωτική και δημόσια πληροφορία έρχεται σε εξέλιξη της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας όπως αυτή ορίζεται από τον J. B. Thompson:

Η ιδιωτική σφαίρα περιλαμβάνει ιδιωτικούς οικονομικούς οργανισμούς που λειτουργούν μέσα στην οικονομία της αγοράς και προσανατολίζονται ως ένα βαθμό στην πραγματοποίηση κέρδους, καθώς επίσης και ένα φάσμα προσωπικών και οικογενειακών σχέσεων οι οποίες μπορεί να είναι άτυπες ή τυπικά επικυρωμένες από το νόμο (για παράδειγμα με τον γάμο). Η δημόσια σφαίρα περιλαμβάνει ένα φάσμα κρατικών και ημι - κρατικών θεσμών, από τα νομοθετικά και δικαστικά σώματα μέχρι την αστυνομία, το στρατό και τις μυστικές υπηρεσίες, και από τις δημόσιες υπηρεσίες μέχρι τους διάφορους κοινωφελείς οργανισμούς.¹²

Ο διαχωρισμός στις μορφές υπηρεσιών που προσφέρει το Ίντερνετ, θα μπορούσε να αποτελείται απλά από μια αναφορά στα κλασσικά μέσα που περιέχονται στο Ίντερνετ (τηλεόραση, περιοδικά, τηλέφωνο, ραδιόφωνο), αλλά η συνένωση όλων αυτών των στοιχείων σε ένα μέσο προσφέρει νέες δυνατότητες, όπως η ευκολία με την οποία μπορεί το άτομο να απευθύνει ένα παγκόσμιο δημιουργώντας απλά έναν κόμβο στο δίκτυο και η επικοινωνία ανεξάρτητα γεωγραφικής θέσης με ελάχιστο κόστος (κόστος σύνδεσης στο Ίντερνετ).

Τα νέα χαρακτηριστικά της πληροφορίας και οι πρωτόγνωρες δυνατότητες του μέσου μας τοποθετούν μπροστά σε προβληματισμούς, που μπορεί να είναι απλά μια εξέλιξη των από αιώνων ηθικών ερωτημάτων, τοποθετημένοι σε νέα βάση, ή και προβληματισμοί νέοι, όπως τα πνευματικά δικαιώματα του κώδικα προγραμματισμού λογισμικού¹³. Οι νέοι αυτοί προβληματισμοί περιγράφουν τις σύγχρονες κοινωνίες της εποχής του Ίντερνετ.

---

¹² J. B. Thomson, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, σελ. 205-206

¹³ Deborah G. Johnson, *Ethics Online*, *Communications of the ACM*, January 1997, vol. 40, No I, σελ. 61

3. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΣ

Η ηθική της επικοινωνίας μέσω δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών, η νέα βάση στην οποία τίθενται τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας της πληροφορίας, η εναγώνια ανάγκη για διατήρηση της ελευθερίας του λόγου στο Ίντερνετ, η αναζήτηση για την ιδανική χρήση των προσωπικών πληροφοριών που διακινούνται στο διαδίκτυο. Αυτοί είναι μερικοί μόνο τίτλοι από τα άρθρα που έχουν κατακλείσει την διεθνή βιβλιογραφία τα τελευταία χρόνια της εκρηκτικής εξάπλωσης του Ίντερνετ.

Στοχεύοντας στην καλύτερη προσέγγιση των προβληματισμών διαχωρίζω τους προβληματισμούς σε δύο θεματικές ενότητες:

- Στην διαχείριση της πληροφορίας από την κεντρική εξουσία, είτε αυτή είναι το κράτος, είτε η διοίκηση μιας εταιρίας.
- Στην επικοινωνία μέσω δικτύου, ελευθερία της έκφρασης μεταξύ ατόμων και ομάδων, ανταλλαγή πληροφοριών, διαμόρφωση κοινωνικών ομάδων.

Στην πρώτη θεματολογία προβληματισμών εντάσσονται τα καίρια προβλήματα των πνευματικών δικαιωμάτων, και της προστασίας της ιδιωτικής πληροφορίας των ατόμων. Ενώ στην δεύτερη και πιο διευρυμένη ενότητα αναφέρομαι στα προβλήματα κοινωνικής βάσης που δημιουργούνται από τη χρήση του Ίντερνετ από άτομα και ομάδες. Θέματα όπως η περίεργη ηθική των hackers, οι αγώνες για την διατήρηση της ελευθερίας του λόγου στο διαδίκτυο, η διαστρέβλωση της πραγματικότητας, η δυνατότητα άμεσης παρουσίασης στοιχείων κάποιας πραγματικότητας και η νέα κουλτούρα που πηγάζει από τη χρήση του Ίντερνετ, κατατάσσονται σε αυτή την κατηγορία προβληματισμών.

Επέλεξα τις ενότητες αυτές διαχωρίζοντας έτσι τις δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στο θέμα του *ελέγχου* του μέσου. Δύο προσεγγίσεις που ο M. Godwin

παρουσιάζει ως αντίπαλες, "ιδιωτικότητα απέναντι στην κοινωνία"¹⁴, στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει τις κινήσεις του κράτους να πάρει τον έλεγχο του Ίντερνετ. Και καταλήγει:

Αν πρόκειται να μεγαλώσουμε ως μια κοινωνία στην ψηφιακή εποχή, οι κυβερνήσεις πρέπει να μας εμπιστεύονται με τα ψηφιακά εργαλεία. Αν δεν μπορέσουν να εκπαιδευτούν στο να μας εμπιστεύονται, θα είναι ώρα, μια και καλή, να αφαιρέσουμε την εμπιστοσύνη που εμείς τους δείχνουμε¹⁵.

Ελέγχοντας την τεχνολογία δεν ελέγχεις και την ροή της πληροφορίας¹⁶, και αυτό ακριβώς συμβαίνει με το Ίντερνετ. Το Ίντερνετ κυβερνιέται από την πολύπλοκη αλληλεπίδραση των καταναλωτών, των επιχειρήσεων, των ερευνητών και των κυβερνήσεων ανά τον κόσμο, δημιουργώντας ο καθένας νέους οργανισμούς που λειτουργούν δια μέσου των ήδη υπάρχοντων για να συντονίζουν τις προσπάθειες τους στο Ίντερνετ¹⁷. Η ταχύτατη εξάπλωση του και η εμπλοκή τόσο διαφορετικών ομάδων και ατόμων που έχουν ήδη διαμορφωμένες χρήσεις και συμφέροντα, δημιουργούν αυτό το πολύπλοκο σύστημα που φαίνεται ως ο πιο δύσκολος, μέχρι σήμερα, χώρος επιβολής νόμων, κανόνων και ορίων. Το Ίντερνετ είναι ένα παγκόσμιο οικοσύστημα, το οποίο ταχύτατα δημιουργεί άλλα οικοσυστήματα, τα οποία απαιτούν τους δικούς τους μηχανισμούς διακυβέρνησης. Αυτά τα υποσυστήματα είναι επίσης και μέρη του γενικότερου οικοσυστήματος Ίντερνετ. Μια καλή διακυβέρνηση απαιτεί την αποτελεσματική ανάμιξη τους στην διαδικασία λήψεως αποφάσεων¹⁸.

Οι προσεγγίσεις του χώρου ποικίλουν, ακόμα και αν η ανάγκη για συλλογική προσέγγιση είναι διατυπωμένη, μέχρι σήμερα ο κάθε φορέας, η κάθε ομάδα, αλλά και τα μεμονωμένα άτομα, βλέπουν τον χώρο από την δικιά τους οπτική γωνία. Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζω διακριτά παραδείγματα προσεγγίσεων και χρήσεων του μέσου. Από την ιδιόμορφη δικτυακή ηθική των hackers, στην, με δόλο, εκμετάλλευση της δυνατότητας ελεύθερης έκφρασης, φτάνοντας μέχρι την πρόσφατη μεγάλη στιγμή του

¹⁴ Ιδιωτικότητα ενάντια στην κοινωνία (Privacy versus society?), Mike Godwin, Cyber Rights, σελ. 133

¹⁵ Mike Godwin, Cyber Rights, σελ. 161

¹⁶ U. Eco, Wired Issue 5.03, Μάρτιος 1997, http://www.wired.com/wired/5.03/features/ff_eco.html

¹⁷ W. A. Foster, A. M. Rutkowski και S. E. Goodman, Who Governs the Internet?, Communications of the ACM, August 1997, Vol. 40, No 8, σ. 20

μέσου, την δημοσίευση της αναφοράς του εισαγγελέα Starr για το σκάνδαλο Lewinsky, όπου εμφανίστηκαν αντιφατικές προσεγγίσεις του μέσου.

Το σκάνδαλο Clinton – Lewinsky και το Ίντερνετ

Η υπόθεση Clinton – Lewinsky, εκτός από τις οποιεσδήποτε πολιτικές διαστάσεις της, είχε και προεκτάσεις στο διαδίκτυο. Η δημοσίευση της αναφοράς του εισαγγελέα K. Starr, στο Ίντερνετ προκάλεσε την μεγαλύτερη *κυκλοφοριακή συμφόρηση* πληροφορίας, στα χρονικά του μέσου¹⁹. Το Ίντερνετ, ένας χώρος που χαρακτηριζόταν μέχρι πριν από λίγα χρόνια ως εργαλείο των πορνογράφων και των τεχνοκρατών, έγινε η κεντρική πηγή πληροφόρησης της παγκόσμιας κοινωνίας, με την δημοσίευση της αναφοράς Starr.

Η υπόθεση αυτή και η προβολή των επίσημων ντοκουμέντων, μέσω του Ίντερνετ στο παγκόσμιο κοινό, επανέφερε στην επιφάνεια το θέμα της ρύθμισης του περιεχομένου που διακινείται στο Ίντερνετ. Η επαναδιαπραγμάτευση όμως του θέματος γίνεται με έναν αντιφατικό τρόπο, όπως παρατηρεί ο S. McCandlish μέλος του Electronic Frontier Foundation, "Ένας μεγάλος αριθμός από τους ίδιους πολιτικούς που έως τώρα επιζητούσαν την λογοκρισία του περιεχομένου στο Ίντερνετ στο όνομα του περιορισμού της πορνογραφίας, ψήφισαν την έκδοση της αναφοράς Starr – το περιεχόμενο της οποίας εμπίπτει στον ορισμό της πορνογραφίας, όπως από τους ίδιους έχει ορισθεί – στο Ίντερνετ, χωρίς αναστολές²⁰".

Και η αντιφατική προσέγγιση του θέματος έρχεται να ολοκληρωθεί με την απόφαση, αμέσως μετά την δημοσίευση της αναφοράς Starr, για το πέραςμα ενός νέου νόμου ρύθμισης του περιεχομένου στο Ίντερνετ, με στόχο τον περιορισμό του για να μην βλάπτει τις μειονότητες. Η "Online Child Protection Act", έρχεται ως συνέχεια της πρώτης προσπάθειας του 1996, για την ρύθμιση του Ίντερνετ, και περιέχει

---

¹⁸ W. A. Foster, A. M. Rutkowski και S. E. Goodman, Who Governs the Internet?, Communications of the ACM, August 1997, Vol. 40, No 8, σ. 20

¹⁹ "Net Survives Starr Supernova", Nial McKay, Wired News, <http://www.wired.com/news/news/technology/story/14981.html>

²⁰ "Starr Report: A Double Standard?", Heidi Kriz, Wired News, <http://www.wired.com/news/news/politics/story/15023.html>

περιορισμούς οι οποίοι έχουν κριθεί αντισυνταγματικοί από τα αμερικάνικα δικαστήρια²¹.

Από αυτό το παράδειγμα χρήσης του Ίντερνετ, αποδεικνύεται με τον καλύτερο τρόπο, και διευρύνεται η άποψη του J. Thomson ο οποίος υποστηρίζει ότι "η διαμεσολαβημένη αρένα της σύγχρονης πολιτικής είναι ανοικτή και προσβάσιμη με έναν τρόπο που οι παραδοσιακές συναθροίσεις και αυλές δεν ήταν"²². Όμως το Ίντερνετ αποτελεί ένα μέσο στο οποίο δεν έχει εφαρμοστεί καμία ρύθμιση και νόμος που να καθορίζουν όρια και κανόνες, έτσι η χρήση που γίνεται στο μέσο βασίζεται στα εκάστοτε συμφέροντα των διαφόρων ομάδων, πολιτικών και κοινωνικών. Και αν μέχρι τώρα η δημιουργία, έστω και δομημένων, παγκόσμιων πεδίων ορατότητας συνιστούσε μια σημαντική ιστορική εξέλιξη²³, τότε η εμφάνιση και εξάπλωση του Ίντερνετ ίσως να σηματοδοτήσει μια εντελώς νέα προσέγγιση του φαινομένου της διαμεσολαβημένης ορατότητας όπως το ορίζει ο J. Thompson²⁴.

Η παρακολούθηση στον επαγγελματικό χώρο

Το φαινόμενο δεν είναι καινούργιο, παραδοσιακά, στην γραμμή παραγωγής, υπήρχε πάντοτε ένας επιβλέπων που περνούσε για να ελέγχει. Όμως σε αυτή την περίπτωση όλοι γνώριζαν ποιος ήταν, και πότε βρισκόταν δίπλα τους, έτσι ρύθμιζαν την συμπεριφορά τους ανάλογα. Σήμερα όμως με διαμεσολαβημένη και αόρατη παρακολούθηση δημιουργείται ένα συνεχές αίσθημα φόβου και άγχους, καθώς οι εργαζόμενοι δεν ξέρουν πότε και ποιες ενέργειες τους παρακολουθούνται.

Η αναφορά μου στον επαγγελματικό χώρο, γίνεται μόνο σε ότι αφορά τη χρήση εσωτερικών δικτύων (Intranets) και του Ίντερνετ από εταιρείες. Οι περισσότερες εταιρείες, δημόσιοι οργανισμοί και υπηρεσίες, λειτουργούν σήμερα βασιζόμενοι στην χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών που συνδεδεμένοι μεταξύ τους διαχειρίζονται την εργασία του κάθε ατόμου. Ο κάθε ένας εργαζόμενος χρησιμοποιώντας τον υπολογιστή

²¹ "ALERT: House Commerce Committee Poised to Pass CDA II", EFF, http://www.eff.org/hot/199980923_cda2_alert.html

²² J. B. Thomson, Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας, σελ. 234

²³ ο.π., σελ. 246

²⁴ «Η ανάπτυξη των μέσων έχει δημιουργήσει νέες μορφές δημοσιότητας που είναι αρκετά διαφορετικές από την παραδοσιακή δημοσιότητα της συμπαρουσίας... , η ανάπτυξη των ΜΜΕ έδωσε την δυνατότητα να εμφανιστούν νέες μορφές «διαμεσολαβημένης δημοσιότητας», ο.π. σ. 211-212

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

που βρίσκεται μπροστά του κάνει χρήση του δικτύου, και όταν αυτό το δίκτυο είναι το Ίντερνετ υποθέτουμε ότι ο κάθε υπάλληλος κάνει ελεύθερη χρήση. Στείλει τα δικά του προσωπικά μηνύματα, και κινείται μέσα σε διαδρόμους πληροφορίας που ίσως να μην βρίσκονται μέσα στα επαγγελματικά πλαίσια. Όμως η τεχνολογία έρχεται να καλύψει και αυτή την περίπτωση χρήσης. Εδώ και χρόνια, οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν λογισμικό το οποίο τους επιτρέπει την παρακολούθηση με κάθε λεπτομέρεια της χρήσης των εσωτερικών δικτύων και του Ίντερνετ από όλους τους υπαλλήλους τους. Παράγονται αναφορές χρήσης από αυτό το λογισμικό για τον κάθε ένα εξατομικευμένα, και θεωρούνται επίσημα έγγραφα που μπορούν ακόμα και να παρουσιαστούν στο δικαστήριο σε περίπτωση νομικών διεκδικήσεων του εργοδότη έναντι των υπαλλήλων του²⁵. Οι υπάλληλοι έχουν το δικαίωμα της αξιοπρέπειας, αλλά και ο εργοδότης δικαιώματα σε οποιαδήποτε μορφή πληροφορίας δημιουργείται από τον εργαζόμενο κατά την διάρκεια του οραρίου και με την χρήση του εργασιακού εξοπλισμού²⁶.

Οι δυνατότητες παρακολούθησης της χρήσης της πληροφορίας, όπως και οι δυνατότητες απαγόρευσης χρήσης συγκεκριμένης πληροφορίας, στην ψηφιακή εποχή είναι απεριόριστες. Όμως οι ίδιοι που δημιουργούν τα προγράμματα παρακολούθησης και απαγόρευσης πιστεύουν ότι αν οι υπάλληλοι είναι ενημερωμένοι για το ότι οι κινήσεις τους στις λεωφόρους της πληροφορίας παρακολουθούνται, δημιουργούν μόνοι τους φίλτρα λογοκρισίας για τον εαυτό τους και ρυθμίζουν την συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις υποδεικνύμενες απαιτήσεις²⁷. Εισερχόμαστε έτσι στην διαδικασία αυτολογοκρισίας η οποία μπορεί να είναι σκληρότερη από οποιαδήποτε άλλη μορφή λογοκρισίας. Και η σημερινή τεχνολογία τοποθετεί τα άτομα αντιμέτωπα πρόσωπο με πρόσωπο με τις κινήσεις και τις επιλογές τους.

Μέσα από τη διαδικασία της απόλυτης επιτήρησης στην ψηφιακή εποχή, που ουσιαστικά περιγράφεται από τον όρο **ηλεκτρονικού πανοπτικού** όπως τον ορίζει ο N. ΜακΚουέηλ²⁸, και στον οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, οι

²⁵ «Look Busy», S. Garfinkel, HotWired, <http://www.hotwired.com/packet/garfinkel/97/08/index2a.html>

²⁶ L. Fineran (National Association of Manufacturers) στο: “Privacy: You’re Not Paranoid: They Really Are Watching You”, J. Whalen, Wired, Μάρτιος 1995, http://www.wired.com/collections/privacy/3.03_security_tech_pr.html

²⁷ «Look Busy», S. Garfinkel, HotWired, <http://www.hotwired.com/packet/garfinkel/97/08/index2a.html>

²⁸ “... τα νέα ηλεκτρονικά δίκτυα είναι εξίσου αποτελεσματικά μέσα εποπτείας και ελέγχου μέσα σε μια σύγχρονη κοινωνία, όσο και απελευθερωτικά σε ατομικό επίπεδο. Η νέα δυνατή ένδειξη του συστήματος “εγγραφής” που περιγράφεται πιο πριν, αποκαλείται “Ηλεκτρονικό πανοπτικό” (θυμίζοντας το μοντέλο φυλακής του Jeremy Bentham). Σύμφωνα με την Jansen (1988), ο ιδιωτικός χώρος του νοικοκυριού και Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

σύγχρονοι επαγγελματικοί χώροι τείνουν να γίνουν εφιαλτικοί για τους εργαζόμενους. Με το άγχος μιας πιθανής πλήρους επιτήρησης, που ελέγχει τα πάντα χωρίς κανόνες, που εξετάζει οποιαδήποτε ψηφιακή κίνηση των υπαλλήλων όπου κανένας δεν ξέρει τι ακριβώς τι επιτρέπεται και τι δεν επιτρέπεται να πράξει, δημιουργείται μια μόνιμη αίσθηση φόβου στους εργαζομένους, οι οποίοι θα αναγκαστούν να εφαρμόσουν πολύ αυστηρούς κανόνες αυτό ελέγχου για να είναι σίγουροι ότι θα βρίσκονται μέσα στα όρια μια *νεφελώδους* και απροσδιόριστης αποδέκτης συμπεριφοράς που απαιτείται από τους εργοδότες.

Η Ηθική των Hacker

Το Ίντερνετ, είναι ένα σύστημα κυκλοφορίας πληροφορίας, το οποίο αποτελείται από διαφορετικά μέρη λογισμικού που σκοπό έχουν την διαχείριση και διακίνηση της. Οι χάκερ (hacker), και οι ενέργειες τους αποτελούν σκοτεινούς όρους. Το χάκινγκ (hacking) πρωτοεμφανίστηκε σαν μια πρόκληση μεταξύ των προγραμματιστών ηλεκτρονικών υπολογιστών. Τον όρο διεκδικούν οι προγραμματιστές του MIT, και αναφέρεται σε άτομα που σκοπό έχουν να *σπάσουν* τον κώδικα (hack the code) και να πάρουν τον έλεγχο του λογισμικού και του υπολογιστή στα χέρια τους²⁹. Η ηθική των χάκερ, στο ίδιο άρθρο ορίζεται:

«...ως η άποψη ότι όλη η πληροφορία πρέπει να είναι ανοιχτή και να είναι προσβάσιμη από τον καθένα. Η πληροφορία για έναν χάκερ είναι κάποιο πρόγραμμα, ο κώδικας αυτού του προγράμματος, αλλά ακόμα και οποιοδήποτε αρχείο υπάρχει σε οποιονδήποτε υπολογιστή βρίσκεται συνδεδεμένος στο δίκτυο»³⁰.

Αρχικά οι χάκερ ήταν μια μικρή ελιτίστικη ομάδα που αποτελούνταν από νέους που είχαν πάθος με την νέα τεχνολογία και είχαν αποκτήσει αρκετές γνώσεις και ικανότητες οι οποίες τους επέτρεπαν να δρουν με αυτό τον τρόπο στα ψηφιακά δίκτυα.

των διαπροσωπικών σχέσεων έχει διαβρωθεί. Το σύστημα εποπτείας λειτουργεί όλη την ώρα, ελέγχοντας σχεδόν κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Η Jansen τονίζει: “Από την στιγμή που τα καλώδια είναι στη θέση τους, το Ηλεκτρονικό Πανοπτικό λειτουργεί αυτόματα. Απαιτείται μόνο η ελάχιστη εποπτεία από τον Πύργο” (1988, σ. 23-24).”, Ντένις ΜακΚουέιλ *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ*, ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ, Αθήνα 1997, σελίδα 153

²⁹ “The Hacker Ethic”, S. Granger, στο *Ethics in the Computer Age*, Gatlinburg, 1994

Η δραστηριότητα ήταν περιορισμένη, μεμονωμένες και χωρίς κίνητρα *επιθέσεις* σε υπολογιστικά συστήματα ανά τον κόσμο. Όμως η εξέλιξη του φαινομένου οδήγησε στην εμφάνιση ομάδων πολιτικού ακτιβισμού στο Ίντερνετ³¹, αλλά και ομάδων ψηφιακής τρομοκρατίας. Στην κοινότητα της κοινωνίας των υπολογιστών, το φαινόμενο της πολιτικής δράσης μέσα από το Ίντερνετ, ονομάζεται *hactivism*, και εμφανίζεται με την μορφή επιθέσεων σε πληροφοριακούς κόμβους με σκοπό τη διαμαρτυρία προς την κυβέρνηση ή τις μεγάλες εταιρίες λογισμικού για τις αποφάσεις τους. Αυτές όμως οι ομάδες δεν διαφέρουν και πολύ από τις ομάδες ηλεκτρονικής τρομοκρατίας, που χρησιμοποιώντας παρόμοιες μεθόδους αποσπών πληροφορίες από κόμβους στο Ίντερνετ, ή και από ιδιωτικά δίκτυα, με σκοτεινούς σκοπούς. Και τα άτομα που βρίσκονται πίσω από αυτές τις επιθέσεις επικοινωνούν μεταξύ τους μέσα από ειδικά περιοδικά και συνέδρια, που σκοπό έχουν την διάδοση και εξέλιξη αυτής της περίεργης μορφής γνώσης και δραστηριότητας. Διευρύνοντας σε ανησυχητικό βαθμό τις διαστάσεις που τείνει να πάρει το φαινόμενο.

Αντίστοιχα θέματα και προβληματισμοί υπήρχαν και υπάρχουν σε όλες τις κοινωνίες, αυτό όμως που αλλάζει δραστικά στην εποχή της πληροφορίας είναι ο προσδιορισμός του φαινομένου. Έχουμε να κάνουμε με παγκόσμιες οργανώσεις που έχουν δραστηριότητα σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη, και σε οποιαδήποτε βάση πληροφοριών, η ταυτότητα τους είναι πολύ δύσκολο να εξακριβωθεί και να χαρακτηριστούν. Μια επίθεση που γίνεται σε έναν κυβερνητικό κόμβο σε κάποια χώρα της Ευρώπης, μπορεί να έχει γίνει είτε με σκοπό την απόσπαση δεδομένων, είτε τον διασυρμό προσώπων, αλλά μπορεί ακόμα και να είναι μια τυφλή επίθεση από ένα μεμονωμένο άτομο. Η ρύθμιση της χρήσης του Ίντερνετ γίνεται ακόμα πιο δύσκολη και οι προσπάθειες των κυβερνήσεων ανά τον κόσμο για την εκνομίκευση του Ίντερνετ γίνονται ακόμα πιο δύσκολες.

---

³⁰ ο.π.

³¹ “The Golden Age of Hactivism”, N.McKay, Wired News, <http://www.wired.com/news/news/politics/story/15129.html>

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

4. ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσίασα ορισμένα παραδείγματα τα οποία αναδεικνύουν τις διαφορετικές οπτικές γωνίες από τις οποίες σήμερα βλέπουν το Ίντερνετ, ανάλογα με τη θέση τους διαφορετικοί άνθρωποι. Οδηγώντας έτσι στους προβληματισμούς που παρουσίασα χωρισμένους σε δύο κατηγορίες. Συνδυάζοντας τις δύο αυτές κατηγορίες προβληματισμών με τις κατηγορίες της πληροφορίας και των υπηρεσιών του μέσου που παρουσιάστηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο μπορούμε να μιλήσουμε σε αυτή την εργασία για τους δύο κεντρικούς προβληματισμούς, με τους οποίους ασχολείται το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης βιβλιογραφίας. Οι προβληματισμοί αυτοί είναι:

- Η ιδιωτικότητα της πληροφορίας στο Ίντερνετ (Privacy On-line)
- Οι δικτυακές κοινότητες (On-line Communities)

Η ιδιωτικότητα της πληροφορίας, δεν είναι καινούργιος προβληματισμός. Ειδικότερα με την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής τεχνολογίας τα τελευταία πενήντα χρόνια, υπάρχει μια τάση να συνδέεται άμεσα αυτή η τεχνολογία κυρίως με την ανάπτυξη μοντέλων ελέγχου των πολιτών. Ο “μεγάλος αδερφός” από το μυθιστόρημα του Όργουελ “1984”, οι περιγραφές μοντέλων επιτήρησης από σύγχρονους στοχαστές³², παρουσιάζουν μια εικόνα όπου η τεχνολογία απειλεί την προσωπική ζωή του ατόμου. Με τις ίδιες όμως τεχνολογίες που ίσως να χρησιμοποιούνται για την επιτήρηση, δημιουργούνται μοντέλα για την λειτουργία των ατόμων χωρίς να είναι δυνατή η παρακολούθηση της ζωής τους από άλλους. Γιατί το Ίντερνετ, που για πολλά χρόνια διατήρησε την ιδιωτικότητα των χρηστών του, και έτσι δημιουργήθηκαν νέες κοινότητες, έγινε δυνατή η συγκρότηση ενός νέου κοινού λόγου και ίσως ακόμα και μιας νέας δημόσιας σφαίρας, δεν πρέπει να περιοριστεί στο όνομα του κοινού καλού, αφαιρώντας το δικαίωμα της ιδιωτικότητας από τους χρήστες του.

---

³² Foucault, κ.α.

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Αναφερόμενος στο θέμα των κοινοτήτων του Ίντερνετ, παρουσιάζω τα προβλήματα, της ελευθερίας του λόγου, το πρόβλημα της ταυτότητας των χρηστών, την δόμηση και λειτουργία τέτοιων ομάδων, τις δυνατότητες και τις προοπτικές που ανοίγονται για του πολίτες του δικτύου (netizens) της ψηφιακής εποχής. Άνθρωποι, που έχουν γνωριστεί στον κυβερνοχώρο, παντρεύονται, κάνουν πάρτι, επικοινωνούν με παραδοσιακούς και νέους τρόπους. Ανταλλάσσουν απόψεις για θέματα κοινού ενδιαφέροντος, δημιουργούν ομάδες διαμαρτυρίας και διεκδικούν τα δικαιώματα τους είτε στην πραγματική (IRL, In Real Life) είτε στην εικονική ζωή τους.

Η ιδιωτικότητα της πληροφορίας στο Ίντερνετ (Privacy On-line)

Στο Ίντερνετ, κυκλοφορούμε στους δρόμους και στις λεωφόρους της πληροφορίας, και αφήνουμε τα σημάδια μας. Κινούμαστε με τρόπο μοναδικό, επιλέγουμε και προσεγγίζουμε με διαφορετικούς τρόπους ο καθένας την πληροφορία που τον ενδιαφέρει και αγοράζουμε με συγκεκριμένες διαδικασίες, ακολουθώντας προσωπικές διαδρομές στα εικονικά περιβάλλοντα αγοραπωλησιών (virtual malls). Διαβάζουμε τις ειδήσεις που μας ενδιαφέρουν στα κανάλια της προτίμησης μας. Αλλά το πιο σημαντικό από όλα είναι ότι ο κάθε χρήστης του Ίντερνετ, ανταλλάσσει προσωπικά μηνύματα μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, δημιουργεί παρουσιάσεις που απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό και αρθρώνει έναν ελεύθερο και χωρίς λογοκρισία λόγο. Αυτή η περιγραφή μοιάζει λίγο πολύ με την καθημερινή πραγματική ζωή μας, επικοινωνούμε, πληροφορούμαστε, αγοράζουμε, απευθύνουμε τον λόγο μας σε ένα περιορισμένο ή και ευρύτερο κοινό. Μόνο που στον νέο αυτό χώρο, όλες οι κινήσεις μας καταγράφονται, ο μοναδικός τρόπος που ο καθένας μας κινείται και ζει στον κυβερνοχώρο, αποτελεί bits πληροφορίας που είναι αποθηκευμένη σε κάποιον υπολογιστή, ή και σε πολλούς κάπου στον κόσμο.

Η χρήση που κάνουμε στο Ίντερνετ σκιαγραφεί την προσωπικότητα μας, αν κάποιος αποκτήσει πρόσβαση σε όλες αυτές τις διαδρομές που αφήνει το άτομο στο κυβερνοχώρο για τον εαυτό του μπορεί εύκολα να το περιγράψει και να το κατατάξει σε κάποια ευρύτερη κατηγορία. Από αυτό το σημείο και μετά το άτομο γίνεται εύκολη

λεία για την εκμετάλλευση από διάφορα κέντρα εξουσίας που μπορεί να έχουν ως στόχο το οικονομικό ή το πολιτικό κέρδος.

Ας δούμε πρώτα τι είδους πληροφορίες είναι αυτές που χαρακτηρίζουν ένα άτομο στον κυβερνοχώρο. Ένας χρήστης του Ίντερνετ έχει πρόσβαση σε δημόσια πληροφορία, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του δευτέρου κεφαλαίου, και διακινεί ιδιωτική πληροφορία, μέσα από το ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο και τη συμμετοχή του στις εικονικές κοινότητες.

Η σημαντικότητα των κινήσεων μέσα στο Ίντερνετ είναι κάτι που ήταν πολύτιμο από τα πρώτα χρόνια της διάδοσης του στο ευρύ κοινό. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, όταν ακόμα το Ίντερνετ ήταν μια ερευνητική προσπάθεια, και οι χρήστες του ήταν κυρίως επιστήμονες από ακαδημαϊκά ή ερευνητικά ινστιτούτα, μπορούσε κάποιος να μεταφέρει (download) και να χρησιμοποιήσει οποιοδήποτε λογισμικό ήταν διαθέσιμο χωρίς να χρειάζεται να συμπληρώσει καμία φόρμα με τα στοιχεία του. Από τα πρώτα χρόνια όμως της ευρύτερης διάδοσης του Ίντερνετ και με το πέρασμα στην τελευταία δεκαετία της χιλιετηρίδας πύκνωναν οι φόρμες προσωπικών στοιχείων τις οποίες έπρεπε να συμπληρώσουν οι χρήστες για να αποκτήσουν κάποιο λογισμικό, με πρωτοπόρο εταιρία την Netscape, η οποία διέθετε χωρίς χρέωση το ομώνυμο λογισμικό πλοήγησης στο διαδίκτυο (browser ή navigator). Έχοντας έτσι την δυνατότητα να διατηρεί έναν συνεχώς ανανεώσιμο κατάλογο με τους χρήστες του λογισμικού της ανά τον κόσμο διαμορφώνοντας ανάλογα την πολιτική της εταιρίας στον χώρο. Τα πρώτα εκείνα χρόνια του Ίντερνετ το λογισμικό ήταν περιορισμένο και οι εφαρμογές επίσης. Σήμερα οι εφαρμογές, και οι μορφές πληροφορίας (κείμενο, εικόνα, βίντεο και ήχος σε πραγματικό ή εν δυνάμει χρόνο) έχουν πολλαπλασιαστεί, το λογισμικό που είναι διαθέσιμο στον χρήστη είναι τόσο που ο απλός χρήστης δεν προλαβαίνει να ενημερωθεί και να το χρησιμοποιήσει. Οι περισσότερες από αυτές προσφέρονται δωρεάν, με την προϋπόθεση ότι παρέχονται τα δημογραφικά στοιχεία του κάθε χρήστη που τις χρησιμοποιεί. Αλλά σε αυτή την περίπτωση είναι ξεκάθαρο ότι αν και οι χρήστες προσφέρουν κάποιες πληροφορίες, συνήθως ερωτούνται εάν θέλουν να δοθούν τα στοιχεία τους σε εταιρίες που σκοπό έχουν την εκμετάλλευση τους διαφημιστικά, δεν υπάρχει να διασφαλίζει την ιδιωτικότητα των στοιχείων τους.

Όταν όμως ένα άτομο επισκέπτεται, για παράδειγμα, ένα μεγάλο ειδησεογραφικό κόμβο στο Ίντερνετ, και εκεί μπορεί να εγγραφεί για να του προσφέρονται κάποιες ειδικές υπηρεσίες, όπως επιλεγμένες από τον ίδιο ειδήσεις (personalized news), είναι σαφές ότι από εκεί και πέρα όλες οι κινήσεις του στον κόμβο αυτό καταγράφονται και αποδίδονται στα δημογραφικά στοιχεία που έχει δώσει. Όταν στην επόμενη επίσκεψη του ίσως προσέξει ότι οι διαφημίσεις και τα προτεινόμενα στοιχεία που βλέπει στην προσωποποιημένη πλέον παρουσίαση που του προσφέρεται, είναι σχετικά με τα ενδιαφέροντα του, αλλά και με τη χρήση που έκανε τις προηγούμενες στον κόμβο θα καταλάβει ότι κάποιος έχει σημαντικά στοιχεία για αυτόν τα οποία δεν είναι σίγουρος πως θα χρησιμοποιηθούν.

Είδαμε την επαφή του χρήστη με αυτό που ονομάσαμε δημόσια πληροφορία, τι γίνεται όμως με αυτό που λέμε ιδιωτική πληροφορία. Η εξάπλωση του Ίντερνετ σαν μέσο επικοινωνίας με την χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και των χώρων συνάντησης και συζήτησης (chat rooms, MUD, κ.α.), είχε σαν συνέπεια να τραβήξει την προσοχή της κρατικής εξουσίας. Η ευκολία με την οποία μπορεί να λειτουργήσει ένα μοντέλο πλήρους παρακολούθησης των επικοινωνιών στο Ίντερνετ έκαναν τις μυστικές υπηρεσίες κυρίως των ΗΠΑ να προχωρήσουν στην υλοποίηση αρκετών μορφών παρακολούθησης. Αλλά δεν είναι μόνο οι κρατικές υπηρεσίες που ενδιαφέρονται για τις προσωπικές μας επικοινωνίες, απόψεις και ανάγκες όπως τις διατυπώνουμε μέσα από μια δικτυακή συζήτηση ή ένα ηλεκτρονικό μήνυμα, είναι και οι διαφημιστικές και οι εταιρίες προώθησης προϊόντων. Και ίσως αυτή η δεύτερη κατηγορία ενδιαφερομένων για τις προσωπικές μας πληροφορίες να είναι και οι πλέον επικίνδυνοι για την διατήρηση των προσωπικών μας πληροφοριών σε ελεγχόμενη χρήση. Γιατί είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί κάποιο πλαίσιο μέσα στο οποίο να κινηθούν χωρίς να παρεκκλίνουν για να φτάσουν πιο γρήγορα και εύκολα στο μεγαλύτερο οικονομικό κέρδος, ίσως οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς να αποδειχθούν ο ισχυρότερος αντίπαλος της ιδιωτικότητας.

Ανεξάρτητα όμως από τους λόγους για τους οποίους ο κρατικός ή ο ιδιωτικός μηχανισμός θέλει να έχει πρόσβαση στις ιδιωτικές πληροφορίες ένα είναι αδιαμφισβήτητο. Για πρώτη φορά στην ιστορία βρισκόμαστε τόσο κοντά στην

υλοποίηση ενός ηλεκτρονικού πανοπτικού³³ - κυβερνοπανοπτικού, την δημιουργία ενός μοντέλου απόλυτης επιτήρησης. Ένα μέσο που συγκεντρώνει τόσες πολλές χρήσεις και τόσες πολλές πληροφορίες είναι η πρώτη φορά που εμφανίζεται, και προσφέρει την δυνατότητα της αλληλόδρασης με όσους το χρησιμοποιούν, πράγμα που σημαίνει ότι από το μέσο αυτό μπορεί κάποιος να έχει και δεδομένα που να αφορούν την χρήση του. Αλλά είναι και η πρώτη φορά στην ιστορία που ένα μέσο προσφέρει μια κοινή βάση επικοινωνίας για όλων των ειδών τις πληροφορίες. Όλα είναι bits, όλα όσα κάνουμε στην επαφή μας με το Ίντερνετ είναι καταγραμμένα σε bits πληροφορίας, οι περισσότερες από τις συναλλαγές μας στην καθημερινή πραγματική μας ζωή επίσης. Από την γέννηση μας, γίνεται μια εισαγωγή σε μια βάση δεδομένων σε κάποιο σύστημα ηλεκτρονικού υπολογιστή, και καθώς μεγαλώνουμε και αρχίζουμε να δραστηριοποιούμαστε στα κοινά και στην προσωπική μας ζωή νέα στοιχεία εμπλουτίζουν τις βάσεις δεδομένων που περιέχουν πληροφορίες για εμάς. Το επαγγελματικό ιστορικό, το ιατρικό ιστορικό, οι αγορές που κάνουμε με την πιστωτική μας κάρτα, οι τραπεζικές συναλλαγές μας στις τράπεζες, και κάθε μέρα και περισσότερα στοιχεία αποτελούν το ψηφιακό μας μητρώο. Αυτά είναι τα στοιχεία που αφορούν την πραγματική μας ζωή (IRL – In Real Life) και τα τελευταία χρόνια έρχονται να προστεθούν σε αυτό το μητρώο όλες οι κινήσεις μας σε αυτό το νέο μέσο, το Ίντερνετ. Κλείνοντας έτσι ερμητικά έναν χώρο στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες στον οποίο ζούμε και μέσα στον οποίο επιτρέπετε να κινούμαστε με την ψευδαίσθηση της ελευθερίας, ενώ όλες οι κινήσεις μας στην δημόσια ή ιδιωτική ζωή μας καταγράφονται προσφέροντας χωρίς έλεγχο ένα πλήρες προφίλ μας σε όσους έχουν πρόσβαση σε αυτές.

Ας δούμε ένα σύγχρονο παράδειγμα έλλειψης κρατικού – νομικού πλαισίου που να περιορίζει τις εταιρίες παροχής υπηρεσιών από την κερδοσκοπική χρήση των δεδομένων παρακολούθησης της χρήσης του μέσου. Πρόσφατα έγινε είδηση στο δίκτυο NBC, η πρόθεση της εταιρίας Web TV³⁴ να διαθέσει για επεξεργασία και διαφημιστική

³³ Σημ. Το μοντέλο της τέλει φυλακής όπως παρουσιάζεται από τον Jeremy Bentham (*The Works of Jeremy Bentham*, edited under the superintendence of John Bowring, 11 vols, Edinburgh, 1838-43, viii. 432n.), ένα θεωρητικό μοντέλο που μοιάζει να ταιριάζει τέλεια στις σημερινές δυνατότητες της τεχνολογίας.

³⁴ Σημ. Web TV, μια συσκευή που συνδέεται στην τηλεόραση και προσφέρει μέσω του καλωδιακού τηλεοπτικού δικτύου των ΗΠΑ, πρόσβαση στο Ίντερνετ, χωρίς να είναι αναγκαία η απόκτηση Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

εκμετάλλευση τα στοιχεία χρήσης της συσκευής από 450.000 συνδρομητές. Η αντίδραση από τους συνδρομητές ήταν έντονη και άμεση με αποτέλεσμα το πάγωμα των ενεργειών. Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι η εταιρία που διαθέτει την Web TV, ανήκει στον ευρύτερο επιχειρηματικό κύκλο που ελέγχει η Microsoft, ο γίγαντας των εταιριών πληροφορικής. Δεν είναι όμως το περιστατικό που μας ενδιαφέρει αυτό καθαυτό, αλλά το ότι αποδεικνύεται ότι δεν υπάρχει κάποιο νομικό πλαίσιο υπό το οποίο να λειτουργούν σήμερα στην ψηφιακή εποχή οι σχέσεις του ατόμου με την ιδιωτική του πληροφορία. Το γεγονός ότι αυτό το περιστατικό δεν είναι πρωτόγνωρο στο χώρο³⁵, μας οδηγεί να συλλογιστούμε ότι λόγω κάποιων συμφερόντων, ή πρακτικών δυσκολιών δεν έχει γίνει έως τώρα καμία ολοκληρωμένη κίνηση για την νομική θέσπιση της προφύλαξης των ιδιωτικών πληροφοριών.

Η απειλή ενός πανοπτικού επανατοποθετείται σε νέα βάση στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας. Όμως αυτό που θα πρέπει να επανεξεταστεί είναι η κινητήρια δύναμη που το θέτει το σε λειτουργία. Διότι αν στο παρελθόν ήταν η κρατική εξουσία που στην προσπάθειά της να διατηρεί τον έλεγχο επιδίωκε την λειτουργία διάφορων μορφών πανοπτικού ελέγχου, σήμερα η ανάγκη που καθοδηγεί και απαιτεί την λειτουργία του απόλυτου μοντέλου παρακολούθησης του ατόμου είναι οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς. Το οικονομικό κέρδος που θα προέρχεται μέσα από την τέλεια διαφήμιση και διάθεση προϊόντων, η εκπαίδευση των καταναλωτών θα έχει μεγαλύτερη επιτυχία όταν οι εκπαιδευτές γνωρίζουν το ακριβές προφίλ των καταναλωτών. Η σημαντικότερη σημερινή απειλή της ιδιωτικότητας ίσως να προέρχεται από τους νόμους της ελεύθερης αγοράς.

Η ιδιωτικότητα είναι μια κοινωνική σταθερά που ήταν πάντοτε πολύ δύσκολο να ορισθεί αντικειμενικά, ώστε να μπορεί να διατηρηθεί. Η αδυναμία ορισμού έχει οδηγήσει σε πολλές δημόσιες συζητήσεις χωρίς όμως να μπορέσουν να καταλήξουν πουθενά, κάνοντας πολύ δύσκολη τη θέσπιση κάποιας λεπτομερούς πολιτικής η οποία

ηλεκτρονικού υπολογιστή. Προσφέρει δυνατότητα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τηλεσυνδιάσκεψη και περιήγησης στον κυβερνοχώρο.

³⁵ Σημ. Πριν από περίπου έναν χρόνο η AOL (America On – line), ο μεγαλύτερος παροχέας Ίντερνετ στις ΗΠΑ, έκανε μια προσπάθεια να πουλήσει διαφημιστικά τα δημογραφικά στοιχεία των συνδρομητών της. Η οποία δεν ολοκληρώθηκε βασικά λόγω της άμεσης αντίδρασης των πελατών της που στην πλειονότητα δήλωσαν στην εταιρία ότι θα διακόψουν την συνδρομή τους αν γίνει κάτι προχωρήσουν στην πώληση.

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

με λογικά επιχειρήματα και βασιζόμενη σε κοινές ηθικές αρχές θα προσέφερε προστασία στις ιδιωτικές πληροφορίες του ατόμου.

Η ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας της πληροφορικής επαναφέρει επιτακτικά την ανάγκη για την ανάπτυξη μηχανισμών που να προστατεύουν την ιδιωτικότητα. Η εξελιγμένη τεχνολογία βέβαια εκτός από προβληματισμούς προσφέρει και νέα εργαλεία που οδηγούν σε νέες στρατηγικές λύσης του προβλήματος της ιδιωτικότητας. Πρόκειται για τρεις κύριες στρατηγικές. Η πρώτη προσέγγιση προτείνει να παρέχονται στα άτομα τα μέσα έτσι ώστε μόνοι τους να προστατεύουν τις ιδιωτικές τους πληροφορίες. Κατά την δεύτερη προσέγγιση, η πρόληψη κατάχρησης της ιδιωτικής πληροφορίας γίνεται στην αρχή με την εφαρμογή ολιστικών τεχνικών προφύλαξης της πληροφορίας, οι οποίες δεν επιτρέπουν στα δεδομένα να είναι αναγνωρίσιμα. Ενώ και οι τεχνολογίες ενίσχυσης της ιδιωτικότητας (PET – Privacy Enhancing Technologies) – οι οποίες είναι μέθοδοι κρυπτογράφησης των δεδομένων – προσφέρουν δυνατότητες προφύλαξης την προσωπικών δεδομένων χωρίς να είναι απαραίτητες ολιστικές προσεγγίσεις³⁶.

Αν και γενικότερα οι τεχνολογικές λύσεις σε κοινωνιολογικά προβλήματα δεν είναι σίγουρο ότι οδηγούν σε σταθερά αποτελέσματα, σε αυτή την περίπτωση, διαφύλαξης της ιδιωτικότητας των δεδομένων, φαίνεται η να είναι η πλέον προσιτή και άμεσα υλοποιήσιμη. Δηλαδή οδηγούμαστε για την προφύλαξη της ιδιωτικότητας να χρησιμοποιήσουμε στο Ίντερνετ, κώδικες κρυπτογράφησης οι οποίοι να κάνουν τη μορφή με την οποία κυκλοφορούν οι πληροφορίες στο Ίντερνετ, ακατανόητη σε όσους εμείς δεν θέλουμε. Και αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε ατομικό επίπεδο, με τη χρήση προσωπικών προγραμμάτων κρυπτογράφησης των δεδομένων, είτε σε μαζικό επίπεδο όπου την κρυπτογράφηση θα είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν κρατικοί και ιδιωτικοί φορείς. Πάντως με όποιον τρόπο και να υλοποιηθεί, μια τέτοια εξέλιξη θα οδηγούσε στην ξέφρενη ανάπτυξη ιδιωτικών εταιριών και κρατικών φορέων που σαν κύριο έργο τους θα έχουν την εξέλιξη υπερσύγχρονων συστημάτων κρυπτογράφησης από τη μια πλευρά, και εξίσου υπερσύγχρονων συστημάτων για την παραβίαση των προηγούμενων.

---

³⁶ "Technology and Privacy: The new Landscape",

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Μια τέτοια προοπτική, όσο και αν πλησιάζει με ταχύτατους ρυθμούς και να παρουσιάζεται ως η μόνη διέξοδος, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως μόνιμη λύση. Όπως προτείνει για την ιδιωτικότητα στην ψηφιακή εποχή, ο J. P. Barlow που είναι αντιπρόεδρος και συνιδρυτής του Electronic Frontier Foundation:

... αντιμετωπίζουμε πολύ δυνατές προκλήσεις, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε τεχνολογικό επίπεδο. Η τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών δημιούργησε έναν νέο χώρο. Η κοινωνίες που δημιουργούνται σε αυτό τα χώρο θα είναι κατά πάσα πιθανότητα αρκετά διαφορετικές από αυτές που σήμερα ζούμε, και αυτό γιατί αυτές που ζούμε εξαρτώνται από τον φυσικό μας προσδιορισμό, ενώ στις νεοεμφανιζόμενες δεν υπάρχει καμία εξάρτηση από φυσικούς προσδιορισμούς. Μερικές αξίες θα διατηρηθούν από αυτή τη μετάβαση, και μέσα σε αυτές περιέχονται η ανοχή, ο σεβασμός στην ιδιωτικότητα του άλλου, και η θέληση να συμπεριφερόμαστε ο ένας στον άλλο όχι μόνο σαν να πρόκειται για έναν δυνητικό μας πελάτη.

Αλλά έως ότου να αναπτυχθεί αυτό το κοινωνικό συμβόλαιο στον κυβερνοχώρο, πρέπει να δημιουργήσουμε, μέσω της κωδικοποίησης, τους ηλεκτρονικούς φακέλους και τα ιδιαίτερα δωμάτια, όπου θα μπορούμε να συνεχίζουμε να ζούμε την προσωπική μας ζωή, καθώς θα εισερχόμαστε σε αυτό τον νέο δημόσιο χώρο.

Οι δικτυακές κοινότητες (On-line Communities)

Foreword to 1968 edition of the Whole Earth Catalog

So far remotely done power and glory -- as via government, big business, formal education, church -- have succeeded to the point where gross defects obscure actual gains. In response to this dilemma and to these gains, a realm of intimate, personal power is developing -- the power of individuals to conduct their own education, find their own inspiration, shape their own environment, and share the adventure with whoever is interested. Tools that aid this process are sought and promoted by the Whole Earth Catalog.

Stewart Brand

Whole Earth editor 1968-1984³⁷

Με αυτή την τοποθέτηση ο οραματιστής S. Brand, το 1968, ουσιαστικά περιέγραφε την επικείμενη δημιουργία το 1985 μιας νέας υπηρεσίας επικοινωνίας για τους χρήστες ηλεκτρονικών υπολογιστών. Με μόνο τρία δολάρια την ώρα, προσέφερε υπηρεσίες δικτυακής επικοινωνίας που μέχρι τότε κόστιζαν πολύ περισσότερο. Η

³⁷ "The millenium Whole Earth Catalog", <http://www.well.net/mwec/frontmatter/foreword.html>

(κοινότητα) WELL (Whole Earth 'Lectronic Link)³⁸ ήταν από τους πρώτους δημόσιους χώρους συνάντησης στον κυβερνοχώρο, με πάρα πολλούς χρήστες για πολλά χρόνια, και ένας από τους ελάχιστους πρωτοπόρους χώρους που συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι σήμερα. "Άρχισα να διαβάζω τις συζητήσεις και να στέλνω τα δικά μου μηνύματα. Γράφοντας ως καλλιτέχνης που δημιουργεί (στο πρωτότυπο: performing artist). Σε λίγα λεπτά είχα καθηλωθεί." Με αυτά τα λόγια περιγράφει ο H. Rheingold την πρώτη του εμπειρία στην WELL³⁹.

Η Well, δημιουργήθηκε από τους Brand και McClure⁴⁰, και το όραμα στο οποίο είχαν συμφωνήσει περιελάμβανε τρεις στόχους: να ενεργοποιήσουν την επικοινωνία στην ευρύτερη περιοχή του San Francisco, να παρέχει υψηλού επιπέδου συζητήσεις σε επαναστατικά χαμηλές τιμές, και να προσφέρει ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στις μάζες. Για να φτάσει να αριθμεί μια ικανή μάζα, ήξεραν ότι έπρεπε να ξεκινήσουν με ενδιαφέροντες ανθρώπους οι οποίοι να συζητάνε θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος, αποδεδειγμένοι από τον θεματικό περιορισμό των μέχρι τότε επικοινωνιών με υπολογιστή. Έτσι κάλεσαν διαφορετικούς ανθρώπους προσφέροντας τους δωρεάν πρόσβαση, τους ονόμασαν οικοδεσπότες (hosts) και τους βοήθησαν να δημιουργήσουν την ατμόσφαιρα ενός παρισινού καφέ, μιας πλατείας παρισινών καφέ. Ενώ ο Brand, όντας βιολόγος, επέμεινε στο να αφήσουν την επιχείρησή τους να μεγαλώσει αυτόνομα, χωρίς να την υποβοηθήσουν τεχνητά. Έτσι αντί να διατεθούν χρήματα για τη διαφήμιση του νέου χώρου, προσέφεραν δωρεάν πρόσβαση στους δημοσιογράφους⁴¹.

Η WELL, ξεκίνησε έχοντας αναλύσει και δομήσει αυτούς τους πρώτους στόχους της σε βασικές αρχές μεταξύ των οποίων είναι και το ότι θα ήταν μια αυτοκυβερνούμενη κοινότητα, ένα ανοιχτό περιβάλλον, αυτοσχεδιαζόμενο - που σημαίνει ότι οι τωρινοί χρήστες του θα σχεδιάζουν την μορφή που θα έχει για τους μελλοντικούς χρήστες. Το μότο της ήταν το: "Τα τι είμαστε εξαρτάτε από εμάς"⁴².

Ξεκίνησα αυτή την ενότητα περιγράφοντας επιγραμματικά την κοινότητα WELL, η οποία ήταν η πρώτη ψηφιακή κοινότητα που έσπασε τα δεσμά της

³⁸ <http://www.well.net/>

³⁹ "The Virtual Community", Howard Rheingold, <http://www.rheingold.com/vc/book/2.html>

⁴⁰ Σημ: Ο οποίος είχε ήδη από τη δεκαετία του 1960 δημιουργήσει την κοινότητα The Farm (<http://www.thefarm.org/>) που είναι μια από τις πλέον πετυχημένες προσπάθειες μέχρι σήμερα. <http://www.well.com/user/mmc/>

⁴¹ "The Virtual Community", Howard Rheingold, <http://www.rheingold.com/vc/book./2.html>

⁴² Ο.π.

περιορισμένης χρήσης από ειδικευμένους χρήστες, που συζητάνε για τεχνικά θέματα, και έφερε την επίσκεψη των ατόμων σε δικτυακές κοινότητες στο ευρύτερο κοινό. Για την WELL, έχουν γραφεί πολλά και έχει ερευνηθεί σε μεγάλο βαθμό⁴³ για τον λόγο ότι εκτός του ότι είναι πρωτοπόρος, διατηρείται ακόμα και σήμερα διεκδικώντας μια διακεκριμένη θέση στο χώρο των κυβερνοκοινοτήτων (cybercommunities). Η ιστορία της WELL, αποτέλεσε την βάση για την δημιουργία πολλών άλλων ψηφιακών κοινοτήτων.

Σήμερα οι δικτυακές κοινότητες αποτελούν ένα αποδεκτό από όλους γεγονός. Οι κυβερνήσεις ανά στον κόσμο προσπαθούν να πάρουν θεμελιώδη αποφάσεις για το μέλλον αυτών των κοινοτήτων. Στο EFF (Electronic Frontier Foundation) περιγράφουν μεταφορικά έναν νέο κόσμο, τον κυβερνοχώρο όπου εγκληματίες, υπερπροστατευτικοί σερίφηδες και οι πρωτοπόροι του 21^{ου} αιώνα μάχονται για το μέλλον του⁴⁴. Κάποιοι οραματίζονται ένα μέλλον όπου η δημοκρατία αναγεννιέται με την δικτυακή υπόσταση της, πολιτικές συμμαχίες και κοινωνικά κινήματα δημιουργούνται χωρίς να είναι απαραίτητη η διαμεσολάβηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μια τεχνολογία που θα φέρει σε κάθε σπίτι εξελιγμένες μορφές ψυχαγωγίας, και που οι καθημερινές συναλλαγές και αγορές θα μπορούν να γίνονται από το ίδιο μέσο.

Η ανάπτυξη των δικτυακών κοινοτήτων δεν γίνεται χωρίς προβλήματα, και τα πιο σημαντικά προβλήματα αφορούν την συμπεριφορά των ατόμων που συμμετέχουν. Ανάρμοστη μέχρι παρενοχλητική συμπεριφορά που απλώνεται από πρόσβαση χωρίς άδεια σε δεδομένα άλλων, την παραβίαση της ηλεκτρονικής ιδιοκτησίας, την διακίνηση ιών, διάδοση φαινομένων ρατσισμού μέχρι και μερικά συμβάντα βιασμού σε εικονικούς χώρους. Και είναι οι αντιδράσεις που θα αντικρίσουν αυτές οι συμπεριφορές, είναι αυτό που θα καθορίσει τις διαστάσεις που θα καταλάβουν οι δικτυακές τεχνολογίες επικοινωνίας.

Μέχρι τώρα οι πρώτες κινήσεις σε αυτά τα προβλήματα ήταν σε νομικό ή τεχνολογικό πλαίσιο, πηγάζοντας από την ακριβή περιγραφή των προβλημάτων, έχουν ήδη τεθεί σε λειτουργία μια σειρά από ενέργειες σε αυτό τον τομέα. Δημιουργήθηκαν

---

⁴³ ο.π. και "The Epic Saga of The Well", Katie Hafner, WIRED, Μάιος 1997, http://www.wired.com/wired/archive/5.05/ff_well_pr.html, κ.α.

τεχνολογίες για την διερεύνηση για ιούς, για την κρυπτογράφηση των μηνυμάτων. Αυτό όμως που είναι σίγουρο είναι ότι όσες τεχνολογίες και να αναπτύξουμε, δεν θα είναι ποτέ ικανές να ελέγξουν την συμπεριφορά στο δίκτυο. Ο μόνος δρόμος που μπορεί να οδηγήσει στην σωστότερη συμπεριφορά στο Ίντερνετ είναι η ανάπτυξη προσωπικών μοντέλων συμπεριφοράς, ακριβώς όπως κάνουμε και στην πραγματική ζωή.

Το νέο μέσο προσφέρει μια μορφή εξουσίας, σε όλους τους χρήστες του. Κάθε πράξη επικοινωνίας - διακίνησης πληροφορίας δηλαδή, είναι μια πράξη εξουσίας που έχει μεγαλύτερη δύναμη στο χώρο του Ίντερνετ, από ότι στο φυσικό χώρο. Όταν απευθύνω κάποιο μήνυμα μέσω των κλασσικών μέσων, το μήνυμά μου αυτό υπόκειται στους φυσικούς περιορισμούς του μέσου. Στο δίκτυο με το να παρουσιάσω τις απόψεις μου σε κάποιο χώρο συζήτησης και επικοινωνίας απευθύνομαι σε ένα παγκόσμιο, πρακτικά απεριόριστο, κοινό σε ελάχιστο χρόνο. Ενώ το μήνυμά μου θα συνεχίσει να υπάρχει πρακτικά για πάντα, στον ίδιο χώρο, θα είναι διαθέσιμο και στο μέλλον. Η εξουσία ενός τέτοιου ψηφιακού μηνύματος είναι πολλαπλάσια από την αντίστοιχη δημοσίευση ενός άρθρου σε μια τοπική ή εθνική εφημερίδα σε κάποια χώρα του κόσμου. Ενώ στο δίκτυο έχουμε και νέες μορφές μηνυμάτων που μπορεί κάποιος να απευθύνει, και μιλάμε για τον κώδικα ενός λογισμικού προγράμματος. Έχει την δυνατότητα ο χρήστης του Ίντερνετ, να διακινήσει ένα πρόγραμμα ψυχαγωγίας (παιχνίδια), κάποιο πληροφοριακό λογισμικό ή και έναν ιό που θα προκαλέσει την καταστροφή δεδομένων σε υπολογιστές που βρίσκονται σε διάφορα σημεία του κόσμου.

Η άσκηση της εξουσίας πάντοτε έπρεπε να ακολουθεί κάποιους ηθικούς κανόνες, περιμένουμε από αυτούς που την ασκούν να ακολουθούν κάποιο τυπικό ή άτυπο πρωτόκολλο. Για να οδηγήσει κάποιος ένα αυτοκίνητο χρειάζεται δίπλωμα, οι πιλότοι πρέπει να έχουν περάσει από ειδική εκπαίδευση, οι γιατροί και όσοι χειρίζονται μηχανήματα από τα οποία εξαρτάται η ανθρώπινη ζωή, έχουν διδαχθεί κανόνες και πρακτικές χρήσεις έτσι ώστε να μην καταστρατηγήσουν την εξουσία που διαχειρίζονται. Οι διαμεσολαβητές των μηνυμάτων, δημοσιογράφοι, χειριστές κάμερας,

---

⁴⁴ "Ethics Online" D. G. Johnson, *Communications of the ACM*, January 1997, Vol. 40, No I, σ. 60

μέχρι σήμερα υπακούουν σε κανόνες, και όταν τους παραβαίνουν έχουν να αντιμετωπίσουν νομικές κυρώσεις, για κατάχρηση εξουσίας.

Στα ψηφιακά δίκτυα τα άτομα έχουν την δυνατότητα να επικοινωνούν ανώνυμα χρησιμοποιώντας ψευδώνυμα και επιλέγοντας διαφορετικές προσωπικότητες. Κάτι που μέχρι τώρα, με τη χρήση των κλασικών μέσων επικοινωνίας, δεν ήταν εφικτό. Σήμερα μπορεί κάποιος να *δανειστεί* την ψηφιακή προσωπικότητα κάποιου άλλου, ή να δημιουργήσει ένα κολάζ από διαφορετικές προσωπικότητες επιλέγοντας προσωπικές φωτογραφίες από την προσωπική σελίδα ενός ατόμου, ονοματεπώνυμο και δημογραφικά στοιχεία κάποιου άλλου, και να χρησιμοποιεί συμπεριφορές που αντιγράφει από συνομιλίες που παρακολουθεί στα διάφορα εικονικά περιβάλλοντα. Αναφερόμαστε σε φαινόμενα πλαστοπροσωπογραφίας, τα οποία μπορεί να είναι τέλεια από όποια μεριά και να τα κοιτάξουμε, χωρίς να υπάρχουν τρόποι που να εγκυδόνται την διασφάλιση των χρηστών από τέτοια φαινόμενα. Στην πραγματική ζωή η ταυτότητα καθορίζεται κυρίως από την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, στο δίκτυο η οποιαδήποτε ψηφιακή παρουσία μπορεί να είναι παραποιημένη.

Βέβαια δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι αυτή η δυνατότητα του Ίντερνετ, ίσως να είναι ένας από τους λόγους που βοήθησαν στην ανάπτυξη του. Η ανώνυμη επικοινωνία όμως δημιουργεί καίρια προβλήματα εμπιστοσύνης, που κλονίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις. Τα φυσικά χαρακτηριστικά στον φυσικό χώρο έρχονται να εξασφαλίσουν μια πρώτη σχέση εμπιστοσύνης. Κάτι που στον εικονικό χώρο είναι μάλλον δύσκολο να διασφαλιστεί.

Αυτό που θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο είναι ότι η εμπιστοσύνη στην πληροφορία που μας περιβάλλει είναι απαραίτητη για να μπορούμε να πάρουμε αποφάσεις, και η εμπιστοσύνη που πρέπει να δείχνουμε σε αυτούς που μας περιβάλλουν είναι σημαντική για την ίδια την ύπαρξη μας.

Η χωρίς έλεγχο και κανόνες παροχή της εξουσίας να απευθύνουν ένα παγκόσμιο μήνυμα, σε όλους τους χρήστες του Ίντερνετ, και το πρόβλημα της ταυτότητας, και της εμπιστοσύνης στον άλλον, όπως αυτό επανατοποθετείται στην επικοινωνία στις ψηφιακές κοινότητες, είναι βασικά προβλήματα που απασχολούν τον πολλά

υποσχόμενο χώρο των ηλεκτρονικών κοινοτήτων. Ίσως και αυτά τα θέματα να μην λύνονται με την εφαρμογή νόμων και τεχνολογιών, αλλά μόνο με την συνειδητοποίηση των χρηστών σε ότι αφορά τον νέο χώρο στον οποίο κινούνται. Αν και λύσεις έχουν δοθεί, όπως στη WELL, όπου το πρόβλημα της ταυτότητας έχει λυθεί σε ένα μεγάλο βαθμό απλά επειδή η κοινότητα αυτή είναι συνδρομητική και έτσι οι υπεύθυνοι για την λειτουργία της έχουν στην διάθεση τους τα πραγματικά στοιχεία όλων των χρηστών τους. Σίγουρα δεν είναι πάντοτε δυνατή η εφαρμογή κάποιου αντίστοιχου μέτρου για την επίλυση του προβλήματος γενικά.

Η ενημέρωση των χρηστών, νέων και παλιών, για όλα τις δυνατότητες, για τις θεμιτές και αθέμιτες χρήσεις τους, για τα προβλήματα και τις προοπτικές του χώρου. Να λειτουργήσει ως εκπαίδευση, η οποία να δημιουργήσει ηθικούς κανόνες λειτουργίας της επικοινωνίας στον κυβερνοχώρο. Γιατί μόνο εάν ο κάθε ένας που συμμετέχει σε μια δικτυακή κοινότητα νιώσει ότι υπάρχουν κάποιοι κανόνες, τους σέβεται και βοηθάει και τους άλλους να κάνουν το ίδιο, θα μπορέσουμε να περάσουμε σε θεσμικές χρήσεις των κοινοτήτων αυτών, μόνο τότε θα δημιουργηθούν μορφές συμμετοχικής δημοκρατίας, μόνο τότε αποφάσεις που παίρνονται σε εικονικές συνεδριάσεις, θα αποκτήσουν το κύρος που απαιτείται.

5. CYBERSPHERE

Φυσική συνέχεια των θεμάτων που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, είναι και οι πολιτικές διαστάσεις της επικοινωνίας μέσω του Ίντερνετ. Η ιδέα της δημιουργίας μιας νέας δημόσιας σφαίρας με την χρήση των υπολογιστών και των δικτύων σαν μέσο επικοινωνίας δεν είναι καινούργια. Ο A. Toffler⁴⁵ ήταν από τους πρώτους που είδαν μια νέα μορφή, αναγεννημένη, με άμεση συμμετοχή από όλους τους πολίτες, δημοκρατίας να εμφανίζεται με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι χώροι επικοινωνίας στον κυβερνοχώρο, όπου ανταλλάσσονται ιδέες, μέσα από συζητήσεις που συμβαίνουν σε πραγματικό χρόνο, είτε δια μέσου ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, θα μπορούσαν να αποτελούν την δημόσια σφαίρα όπως την περιγράφει ο Habermas:

Η δημόσια σφαίρα είναι ο χώρος στον οποίο τα άτομα συγκεντρώνονται για να συμμετάσχουν σε ανοιχτές συζητήσεις. Όπου δυνητικά ο καθένας έχει πρόσβαση, και κανένας δεν εντάσσεται στη συζήτηση έχοντας πλεονέκτημα έναντι κάποιου άλλου⁴⁶.

Η δημόσια σφαίρα είχε ως φυσικό της χώρο την αρχαία Ελλάδα στις πόλεις κράτη, όπου η δημοκρατία στην καθαρότερη μορφή της λειτουργούσε στις αγορές με συζητήσεις και ψηφοφορίες. Άλλες μεταγενέστερες διεργασίες όπως οι προσπάθειες των αποίκων στη Νέα Αγγλία με τις συναντήσεις στα δημαρχεία, αμφισβητήθηκαν από τον Habermas και άλλους κοινωνικούς επιστήμονες που επισημαίνουν ότι ο όρος δημόσια σφαίρα δεν περιγράφει τις δημοκρατικές διεργασίες που έχουν συμβεί τα τελευταία 150 χρόνια. Η εμφάνιση όμως των κοινωνικών διεργασιών δια μέσου του Ίντερνετ παρουσιάζεται ως η αναγέννηση της δημόσιας σφαίρας στον κυβερνοχώρο, με τον όρο «κυβερνοσφαίρα» (Cybersphere)⁴⁷.

Επειδή η λειτουργία της δημόσιας σφαίρας εξαρτάται από την ελεύθερη επικοινωνία και ανταλλαγή ιδεών, όταν αυτή η πολιτική οντότητα γίνει αρκετά μεγάλη

⁴⁵ “Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave”, Alvin and Heidi Toffler,

⁴⁶ στο Howard Rheingold, "The Virtual Community", 1993, <http://www.rheingold.com/vc/book/>

⁴⁷ “Whither the Public Sphere: Prospects for Cybersphere”, Mike Dorsher,

<http://www.wam.umd.edu/~mdorsher/sphere1.html>

ώστε να μην χωράει σε κάποιον φυσικό χώρο, αυτή η, ζωτικής σημασίας, αγορά πολιτικών ιδεών μπορεί να επηρεαστούν σημαντικά από τις αλλαγές στην τεχνολογία της επικοινωνίας. Σύμφωνα με τον Habermas:

Όταν το κοινό είναι μεγάλο, αυτού του είδους η επικοινωνία απαιτεί συγκεκριμένα μέσα διάχυσης και επιρροής: σήμερα, οι εφημερίδες και τα περιοδικά, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση είναι τα μέσα της δημόσιας σφαίρας σήμερα... Ο όρος «δημόσια σφαίρα» αναφέρεται στις διεργασίες κριτικής και ελέγχου ή οργανωμένης κρατικής εξουσίας που το κοινό εξασκεί ανεπίσημα, ή και επίσημα κατά την διάρκεια των εκλογών. Ρυθμίσεις που αφορούν την δημοσιότητα των κρατικών ενεργειών, όπως για παράδειγμα, την πρόσβαση που απαιτείται σε νομικά έγγραφα, είναι επίσης συνδεδεμένα με τις διεργασίες της δημόσιας σφαίρας. Για την δημόσια σφαίρα ως σφαίρα που διαμεσολαβεί μεταξύ του κράτους και της κοινωνίας, μια σφαίρα όπου το κοινό ως μεταφορικό μέσο δημοσιότητας – δημοσιότητας που κάποτε έπρεπε να κερδισθεί από τους μυστικούς πολιτικούς και τους μονάρχες, και από τότε επιτρέπει τον δημοκρατικό έλεγχο των κρατικών ενεργειών⁴⁸.

Είναι επίσης δυνατόν να παγώσουν οι φυσικές διαδικασίες λόγου με την εφεύρεση ενός νέου εξαγορασμένου λόγου. Όταν λίγοι άνθρωποι έχουν τον έλεγχο όσων παρουσιάζονται καθημερινά στις ειδήσεις, και οι ίδιοι άνθρωποι πουλάνε διαφήμιση, όλα θα μπορούσαν να γίνουν για όσους μπορούν να πληρώσουν αυτούς τους λίγους ανθρώπους. Η ιδέα της δημόσιας σφαίρας μπορεί να κατασκευαστεί και το γεγονός ότι το ηλεκτρονικό θέαμα αποσπά την προσοχή από την πλειονότητα των πολιτών καταστρέφει τις αρχές της δημοκρατίας. Ο H. Rheingold για να δώσει έμφαση στο φαινόμενο τονίζει:

Η δημόσια σφαίρα και η δημοκρατία γεννήθηκαν την ίδια εποχή, από τις ίδιες πηγές. Τώρα που η δημόσια σφαίρα, κόβεται από τις ρίζες της, και φαίνεται να πεθαίνει, και η δημοκρατία βρίσκεται σε κίνδυνο⁴⁹.

Γιατί η δημόσια σφαίρα όπως περιγράφεται από τον Habermas, και άλλους κοινωνικούς επιστήμονες περιέχει προδιαγραφές που διασφαλίζουν την αυθεντικότητα της. Ελεύθερη πρόσβαση, εθελοντική συμμετοχή, συμμετοχή εκτός ανατεθειμένων

⁴⁸ στο Howard Rheingold, "The Virtual Community", 1993, <http://www.rheingold.com/vc/book/>

⁴⁹ Howard Rheingold, "The Virtual Community", 1993, <http://www.rheingold.com/vc/book/>

ρόλων, την δημιουργία μιας κοινής γνώμης μέσα από συγκεντρώσεις πολιτών όπου ανταλλάσσονται απόψεις, ελευθερία έκφρασης, και ελευθερία να συζητούνται κρατικά θέματα, και να γίνεται κριτική στην οργάνωση της κρατικής εξουσίας. Η ελεύθερη έκφραση και ειδικά η δημοσιοποίηση των απόψεων που αφορούν το κράτος είναι ένα βασικό δικαίωμα το οποίο διασφαλίζεται από το πρώτο άρθρο του συντάγματος των ΗΠΑ, αλλά και των περισσότερων συνταγμάτων στον κόσμο.

Περάσαμε από τις δημόσιες συζητήσεις που αφορούσαν θέματα γενικού ενδιαφέροντος και γινόταν με τη χρήση του προφορικού λόγου, στη χρήση του έντυπου λόγου που ήρθε να υπηρετήσει ως νέο μέσο ανταλλαγής απόψεων. Ο έντυπος λόγος απέκτησε περισσότερη εξουσία που άλλαξε τη μορφή του λόγου. Τα επικοινωνιακά μέσα του δέκατου ένατου αιώνα οι εφημερίδες, και το φθηνό έντυπο, αποτέλεσαν την πρώτη γενιά αυτού που ονομάστηκε μαζικά μέσα. Την ίδια εποχή, η εμφάνιση της διαφήμισης και το ξεκίνημα της βιομηχανίας των δημόσιων σχέσεων άρχισε να υπονομεύει την δημόσια σφαίρα, εφευρίσκοντας έναν νέο ψεύτικο λόγο για να πάρει τη θέση του αυθεντικού.

Το Ίντερνετ είναι «η τελευταία ελπίδα για τη δημοκρατία όπως την ξέρουμε» κατά τον W. Gibson⁵⁰. Οι κυβερνήσεις σε ολόκληρο τον πλανήτη, επενδύουν στο μέσο για την επικοινωνία τους με τους πολίτες. Πρωτοπόρος η κυβέρνηση των ΗΠΑ, με την δημοσίευση στον παγκόσμιο ιστό χιλιάδων κυβερνητικών εγγράφων, ανακοινώσεων και ομιλιών. Όλες οι χώρες του κόσμου, όλα τα υπουργεία έχουν δημοσιεύει υλικό που εξυπηρετεί το κοινό, δέχονται αιτήσεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, απαντούν σε ερωτήσεις που γίνονται από πολίτες που βρίσκονται χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Έχουν δημιουργηθεί οργανισμοί⁵¹ που σκοπό έχουν να προβάλλουν αλλά και να προστατεύσουν τα δικαιώματα των πολιτών έτσι ώστε να μπορούν να χρησιμοποιήσουν στο μέγιστο τις νέες δυνατότητες που προσφέρονται.

Η διάδοση των προσωπικών υπολογιστών ως επικοινωνιακών συσκευών συνδεδεμένων σε ένα παγκόσμιο δίκτυο παρουσιάζεται ως ελπίδα για την αναγέννηση της δημόσιας σφαίρας. Η απόσταση μεταξύ των συζητητών δεν αποτελεί πλέον πρόβλημα, μια που ο κάθε πολίτης που διαθέτει έναν υπολογιστή και ένα μόντεμ,

⁵⁰ στο “The geopolitics of Cyberspace”, Harris B., σ. 49

μπορεί να ανταλλάσσει μηνύματα από οποιοδήποτε σημείο του κόσμου, σε πραγματικό χρόνο, είτε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου εξαλείφοντας έτσι και το χρονικό εμπόδιο επικοινωνίας. Και τέλος δεν υπάρχει πλέον το πρόβλημα του χώρου στον οποίο θα πρέπει να συγκεντρωθούν για να συζητήσουν όλοι οι πολίτες που θα ήθελαν να συμμετάσχουν. Ο αριθμός των συμμετεχόντων σε μια on line συζήτηση είναι πρακτικά απεριόριστος. Τέτοιου είδους ανταλλαγές μηνυμάτων δίνουν έμφαση στην αλληλεπίδραση που είναι το κύριο χαρακτηριστικό της δικτυακής επικοινωνίας, και αποτελεί και το βασικό πλεονέκτημα που έχει σε σχέση με τα υπόλοιπα μαζικά μέσα όσο αφορά την ανάδειξη της δημόσιας σφαίρας. Σε αντίθεση με την μονόδρομη επικοινωνία των άλλων μαζικών μέσων, που έχουν σχετικά πολλούς παραλήπτες και λίγους αποστολείς, το Ίντερνετ προσφέρει στους χρήστες του την δυνατότητα να είναι αποστολείς και παραλήπτες. Επιτρέπει το μέσο μια διπλού δρόμου μαζική επικοινωνία, από τους πολλούς προς τους πολλούς. Αυτή η περιγραφή θα μπορούσαμε να πούμε ότι παρουσιάζει όλα όσα οι αρχαίοι έλληνες πολίτες έπρατταν στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας, και σήμερα τα ίδια έχουν την δυνατότητα να πράττουν οι πολίτες του δικτύου (netizens) στον κυβερνοχώρο. Και, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, οι πολίτες του δικτύου έχουν πρόσβαση σε έναν απεριόριστο πλούτο πληροφορίας για πολιτικά θέματα, δέχονται απευθείας τα μηνύματα των πολιτικών, και όχι δια μέσου του φιλτραρίσματος των δημοσιογράφων, μπορούν ακόμα και να θέσουν τα ερωτήματα τους απευθείας στους κρατικούς λειτουργούς.

Το επόμενο και τελευταίο βήμα, που ακολουθεί όσα περιγράφονται εδώ, είναι η απευθείας δικτυακή ψηφοφορία, για την ανάδειξη αντιπροσώπων, αλλά και σε δημοψηφίσματα που αφορούν σημαντικές κρατικές αποφάσεις. Έχουν ήδη γίνει αρκετές προσπάθειες σε τοπικό επίπεδο στις ΗΠΑ, όπου οι πολίτες μετείχαν σε συζητήσεις και έπρεπε να κάνουν τις επιλογές τους δικτυακά μέσω ασφαλών συστημάτων ψηφοφορίας.

Όμως αυτά τα σενάρια που περιγράφουν μια δια μέσου δικτύου πλήρως συμμετοχική δημοκρατία για αρκετούς είναι πολύ βολικά και αυτό δημιουργεί

---

⁵¹ Οργανισμοί όπως οι: Center for Democracy and Technology, Electronic Frontier Foundation, κ.α.
Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

υποψίες. Οι φόβοι, και οι αντιρρήσεις, ως προς αυτή την προοπτική κινούνται γύρω τρία σημεία:

- Πρώτο και πιο σημαντικό σημείο είναι ότι η σε τέτοιο βαθμό χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών είναι εύκολο να καταλήξει στην δημιουργία ενός απόλυτου πανοπτικού, του ηλεκτρονικού πανοπτικού.
- Η συγκέντρωση του Ίντερνετ γύρω από πρόσωπα και συμφέροντα, που με την πίεση του κέρδους από τη διαφήμιση και άλλες πηγές, θα φέρουν το Ίντερνετ στη θέση της σημερινής τηλεόρασης, καθοδηγούμενο από ποικίλα συμφέροντα.
- Η διαμεσολάβηση του Ίντερνετ στον πολιτικό λόγο και τις πολιτικές διαδικασίες λόγω των ιδιαιτεροτήτων, αποκοπή του λόγου από τον φυσικό αποστολέα, προβλήματα ταυτότητας, τα οποία παρουσιάζει μπορεί να εμφανίσει και αντίστοιχα προβλήματα.
- Και βέβαια πολλοί δυσπιστούν και υποστηρίζουν ότι το Ίντερνετ δεν θα γίνει ποτέ ένα πραγματικό μαζικό μέσο, στο οποίο θα έχουν πρόσβαση και θα χρησιμοποιούν, τουλάχιστον όσοι σήμερα διαθέτουν τηλεόραση.

Στο σημαντικό πρόβλημα της ηλεκτρονικής επιτήρησης αναφέρθηκα αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο όπου ασχολήθηκα εκτενώς με το θέμα της ιδιωτικότητας της πληροφορίας.

Η ανάπτυξη του μέσου οδηγεί και στην αύξηση του κόστους των υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει, από την μια πλευρά το Ίντερνετ γίνεται πιο φτηνό για τον απλό χρήστη, αλλά από την άλλη γίνεται ακριβότερο για αυτόν που θέλει να εκδώσει το υλικό του σε αυτό. Η μάχη για το κοινό συνεχίζεται και στο Ίντερνετ, οι εκδότες (είτε παρουσιάζουν περιοδικά, είτε παρουσιάζουν ειδήσεις, είτε παρουσιάζουν κρατικές υπηρεσίες, ακόμα και όταν παρουσιάζουν εταιρικές πληροφορίες) αγωνίζονται ποιοι θα έχουν του περισσότερους επισκέπτες στις *σελίδες* τους. Το κόστος για την δημιουργία όμορφων και λειτουργικών παρουσιάσεων στο διαδίκτυο κάνει δύσκολο τον αγώνα για τους μικρούς εκδότες και τους οργανισμούς που δεν έχουν μεγάλα έσοδα.

Αλλά η δομή του Ίντερνετ, κάνει πολύ δύσκολο για τους λίγους να αποκτήσουν τον απόλυτο έλεγχο του μέσου. Ακόμα και αν αποκτήσουν τον έλεγχο των προμηθευτών συνδέσεων, ακόμα και αν ελέγξουν τα κεντρικά σημεία διάχυσης της πληροφορίας (ειδησεογραφικά πρακτορεία, ψυχαγωγικά κανάλια, κ.α.), και πάλι δεν πρόκειται να έχουν αποκτήσει τον έλεγχο που είχαν στα παραδοσιακά μέσα. Ο κάθε ένας χρήστης του Ίντερνετ εφόσον συνδεθεί μπορεί να παρακάμψει την πληροφορία που θα προσφέρεται από τους λίγους για τους πολλούς, και να φτάσει σε ειδικά θέματα που τον ενδιαφέρουν, να συνομιλήσει και να ανταλλάξει μηνύματα μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου με ανθρώπους που έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα και απόψεις, δυνατότητες που έως τώρα δεν μπορούσε να έχει με τη χρήση των παραδοσιακών μέσων. Λειτουργώντας το άτομο σε αυτό το νέο πλαίσιο διευρύνει την έννοια της δημόσιας σφαίρας, πλησιάζοντας μια αλληλεπιδρούσα δημοκρατία.

Παρουσιάζω πιο πάνω το Ίντερνετ, ως την αγορά του 21^{ου} αιώνα, όπου η δημόσια σφαίρα βρίσκεται ανάμεσα σε καλώδια και ηλεκτρονικούς υπολογιστές, και είναι έτοιμο να προσφέρει τα αναγκαία για την ανανέωση της δημοκρατίας. Όμως όπως υποστηρίζει ο M. Poster, αυτές οι προσδοκίες παρουσιάζουν μια λάθος εξαρχής προσέγγιση, γιατί δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των δικτυακών χώρων και των αγορών του παρελθόντος. Η ανταλλαγή βίντεο εικόνας, φωνής και κειμένου δεν είναι το ίδιο με την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, έχει την δικιά της λογική και κανόνες σύμφωνα με τους οποίους συγκροτείται η κοινή γνώμη. Και αυτές οι ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά του μέσου, το οποίο θα χρησιμοποιείται για τη διακίνηση του πολιτικού λόγου, θα έχουν επιδράσεις στην πολιτική της ψηφιακής εποχής. Για την κατανόηση των αλλαγών στην θεώρηση της δημοκρατίας - αλλαγές που πιστεύει ότι θα έρθουν - πρέπει να κατανοήσουμε τα σημεία στα οποία το δίκτυο διαφέρει από τις παραδοσιακές μορφές δημόσιας σφαίρας⁵².

Το σημαντικότερο πρόβλημα που παρουσιάζεται στην λειτουργία της κυβερνοσφαίρας, είναι η δυσκολία προσδιορισμού της ταυτότητας των χρηστών που μετέχουν στις επικοινωνιακές διεργασίες που συμβαίνουν στο διαδίκτυο. Παραδοσιακά η ταυτότητα του ατόμου προσδιορίζεται με την επαφή, την επικοινωνία. Η ταυτότητα

είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το σώμα⁵³. Το Ίντερνετ όμως, με τον τρόπο που σήμερα λειτουργεί, επιτρέπει στον καθένα να καθορίζει μόνος την ταυτότητα του. Ο καθένας που συμμετέχει σε μια δικτυακή συζήτηση μπορεί να αλλάζει ονόματα ακόμα και κατά την διάρκεια της. Πιστεύεται ότι οι άνθρωποι δίνουν λιγότερη σημασία στην ψηφιακή επικοινωνία συγκριτικά με τις άλλες μορφές. Ενώ, η διαμεσολαβημένη από υπολογιστή επικοινωνία δεν λειτουργεί τόσο καλά όσο η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, στον σχηματισμό συνείδησης, επειδή οι ηλεκτρονικά επικοινωνούντες νιώθουν μεγαλύτερη ανωνυμία, λιγότερη εμπάθεια, λιγότερες ενοχές και έχουν λιγότερη αίσθηση του κατεστημένου⁵⁴. Ενώ η απλότητα στην αίσθηση ενός ηλεκτρονικού μηνύματος οδηγεί σε μια χαλαρότητα με την οποία στέλνεται⁵⁵. Ο πολιτικός λόγος, είναι πλέον διαμεσολαβημένος από ηλεκτρονικές μηχανές, και αυτό δεν είναι κάτι το καινούργιο. Αυτές οι μηχανές, δημιούργησαν νέες μορφές αποκεντρωμένου διαλόγου, και μοναδικούς συνδυασμούς μηχανής-ανθρώπου, συλλογικού λόγου. Και αν η σημερινή τεχνολογία των μέσων, η τηλεόραση, θεωρείται πλέον απειλή για την δημοκρατία, πως ακριβώς μπορεί να ιδωθεί η τεχνολογία του Ίντερνετ, η οποία ναι μεν αποκεντρώνει την επικοινωνία, αλλά φαίνεται να ενθαρρύνει και να αναδεικνύει την δημοκρατία.

Βέβαια τέτοιοι προβληματισμοί δεν είναι αβάσιμοι, αλλά θα μπορούσα να πω ότι αναφέρονται σε μια τεχνολογία που φαίνεται να μην εξελίσσεται, και το Ίντερνετ μόνο τέτοια δεν είναι. Όπως έχω αρκετές φορές αναφέρει σε αυτή την εργασία, το διαδύκτιο αναπτύχθηκε για πολύ ειδικούς σκοπούς, στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε περισσότερο γενικά από τους επιστήμονες και την τελευταία δεκαετία έρχεται να πάρει μια θέση στην καθημερινή ζωή ως ένα μαζικό μέσο. Αυτή η πορεία του δικαιολογεί την ύπαρξη διαφόρων προβλημάτων όπως αυτό της ταυτότητας. Γιατί ακόμα και όταν το Ίντερνετ ήταν ένα μέσο για την επικοινωνία επιστημόνων, δεν υπήρχε κάποιος λόγος να εφευρεθούν τρόποι που να αποτρέπουν την πλαστοπροσωπογραφία, γιατί δεν υπήρχε το φαινόμενο. Με την εξάπλωση του Ίντερνετ σε χώρους όπως το ηλεκτρονικό εμπόριο, και η χρήση του για τον έλεγχο τραπεζικών και άλλων λογαριασμών, έχουν αναπτυχθεί

---

⁵² "The Net as a Public Sphere?", Mark Poster, WIRED, Nov. 1995, <http://www.wired.com/wired/3.11/departments/poster.if.html>

⁵³ Ο.π.

⁵⁴ "Thinking ahead: the hidden messages in computer networks", Kiesler S. Harvard Business Review, January/February 1986, σ. 46-58.

⁵⁵ "Whither the Public Sphere: Prospects for Cybersphere", Mike Dorsher, <http://www.wam.umd.edu/~mdorsher/sphere1.html>

ειδικά λογισμικά για τον προσδιορισμό της ταυτότητας των χρηστών και για την αποφυγή της πλαστοπροσωπογραφίας τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και για την συμμετοχή των πολιτών σε πολιτικές διαδικασίες. Θα πρέπει όμως να τονίσω εδώ ότι δεν πρέπει να παρασυρθούμε και να περάσουμε από την απόλυτη ελευθερία του λόγου που παρέχεται σήμερα από το δίκτυο, στον απόλυτο έλεγχο του λόγου που μπορούν να μας προσφέρει το μέσο. Εξάλλου ας μην ξεχνάμε ότι το Ίντερνετ διαδόθηκε με εκπληκτικούς ρυθμούς γιατί ακριβώς έχει να προσφέρει κάτι καινούργιο, μια λησμονημένη αίσθηση της ελευθερίας ίσως.

Θα πρέπει να θυμόμαστε ότι το Ίντερνετ είναι ένα εντελώς καινούργιο μέσο, και οι επιδράσεις που μπορεί να έχει στην κοινωνική και πολιτική ζωή μας, ίσως να μην μπορούν να προβλεφθούν χρησιμοποιώντας την εμπειρία μας από το παρελθόν. Θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε την τεχνολογία για να περιορίσουμε τα προβλήματα που παρουσιάζονται στις πολιτικές λειτουργίες του, αλλά θα πρέπει επίσης να αφήσουμε χωρίς περιορισμούς τα νέα στοιχεία που έρχεται το Ίντερνετ να προσφέρει ως μέσο. Ίσως η πρόκληση να είναι το να δούμε πως το δικτυωμένο μέλλον μας θα είναι διαφορετικό από αυτά που ξέρουμε, και όχι το πώς θα προσαρμόσουμε τις δυνατότητες που μας προσφέρονται σε αυτά που ξέρουμε.

Η διάδοση του Ίντερνετ στο παγκόσμιο κοινό, αμφισβητείται από πολλούς, οι χρήστες παγκοσμίως δεν ξεπερνούν τα εκατό πενήντα εκατομμύρια, και οι περισσότεροι από αυτούς (περίπου τα ενενήντα εκατομμύρια) βρίσκονται στις ΗΠΑ. Το Ίντερνετ απέχει πολύ από την σχεδόν - παγκοσμιότητα της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου. Και οι χρήστες του είναι συγκεκριμένοι και περιορίζονται σε λευκούς άνδρες ηλικίας 31 ετών, με υψηλό εισόδημα. Μελέτες παρουσιάζουν τις νεαρές γυναίκες να έχουν αρνητική προδιάθεση με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, πράγμα που κυρίων οφείλεται στην εκπαίδευση που τους παρέχεται.

Μπορούμε εδώ να πούμε ότι όταν το Ίντερνετ, έκανε τα πρώτα βήματα σε ένα γενικό κοινό, πέρα από την επιστημονική κοινότητα, λίγοι μπορούσαν να προβλέψουν την σημερινή του διάσταση. Οι περισσότεροι μελετητές του χώρου, από την τεχνολογική αλλά και από την επικοινωνιολογική του διάσταση, πίστευαν ότι πρόκειται για ένα ακόμα υπολογιστικό εργαλείο, που δεν θα μπορέσει να προσελκύσει

το γενικότερο κοινό λόγω της πολυπλοκότητας του. Όμως η ανάγκη του ατόμου για νέες μορφές επικοινωνίας και πρόσβασης στην πληροφορία οδήγησαν σε αυτή την εκρηκτική εξάπλωση του Ίντερνετ παγκοσμίως, με την τεχνολογία να εξελίσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, και την πληροφορία που διακινείται μέσα στο Ίντερνετ να πολλαπλασιάζεται με εκθετικό ρυθμό. Οι τεχνολογικές εξελίξεις που διαφαίνονται στο σύντομο μέλλον (ψηφιακή τηλεόραση) και η τάση για όλο και περισσότερη χρήση του νέου μέσου από την επίσημη κρατική εξουσία, προδιαγράφουν την πορεία που θα ακολουθήσει το Ίντερνετ.

Το αναδεικνυόμενο μαζικό μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης, το μόνο ουσιαστικά που περιγράφεται και με από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, υποστηρίζεται ότι έχει να προσφέρει σαν ένα περισσότερο υπεύθυνο μέσο, από ότι η σημερινή δημοσιογραφία. Έρχεται να προσφέρει μια σημαντική θετική ώθηση στην δημιουργία μιας συλλεκτικής πολιτικής θέλησης και στον διάλογο που πραγματοποιείται στη δημόσια σφαίρα⁵⁶. Ίσως να έχουμε περάσει και στην εποχή όπου ο πολιτικός διάλογος πραγματοποιείται στη κυβερνοσφαίρα, την εξέλιξη της δημόσιας σφαίρας, η οποία έχει όλα τα χαρακτηριστικά των αρχαίων αγορών και σταδίων στα οποία συγκεντρωνόταν οι αρχαίοι έλληνες και λειτουργούσαν οι δημοκρατικές διαδικασίες. Ακόμα, μπορεί να βρισκόμαστε στην εποχή που μπορούμε να υλοποιήσουμε την δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας χωρίς να υπάρχει ανάγκη για εργάτες και σκλάβους⁵⁷.

Βέβαια, η τεχνολογία δεν έρχεται να μας προσφέρει απροβλημάτιστα λύσεις και προοπτικές, δεν θα είναι εύκολο το πέρασμα σε μια νέα μορφή δημοκρατίας κατά γενική ομολογία. Το πιο σημαντικό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι το να αποτρέψουμε την δημιουργία, στο όνομα του κοινού συμφέροντος, ενός πανοπτικού - με δυνατότητες που ποτέ μέχρι τώρα δεν υπήρχαν - πληροφορίας που θα οδηγήσει τις αισιόδοξες πολιτικές σκέψεις, για τη αναγέννηση της δημοκρατίας με τη χρήση της τεχνολογίας, σε μια πολιτική δυστοπία όπως την περιγράφει ο Foucault.

Η τεχνολογία του Ίντερνετ έχει να προσφέρει νέες ευκαιρίες για την αναγέννηση της δημόσιας σφαίρας, αλλά υπάρχουν πολλά προβλήματα που πρέπει να ξεπεραστούν για να μπορέσουμε να μιλάμε για την αναμφισβήτητη ύπαρξη μιας κυβερνοσφαίρας.

⁵⁶ "Does Internet Create Democracy?", Alinta Thornton, <http://www.wr.com.au/democracy/index.html>

Το κεντρικό σημείο της σκέψης μας θα πρέπει να είναι ότι ασχολιόμαστε με ένα εντελώς καινούργιο μέσο, το οποίο χαρακτηρίζεται από ιδιότητες και προσφέρει δυνατότητες, τις οποίες δεν έχουμε διερευνήσει στο παρελθόν, και είναι πιθανό αυτό το νέο μέσο να οδηγήσει σε αλλαγές βασικών κοινωνικών και πολιτικών λειτουργιών στις σύγχρονες κοινωνίες. Έτοιμοι να δεχθούμε αλλαγές στον τρόπο που σκεφτόμαστε και λειτουργούμε είναι σίγουρο ότι θα καταφέρουμε με τον καλύτερο τρόπο να χρησιμοποιήσουμε το Ίντερνετ, και τις συν αυτό τεχνολογίες για να δημιουργήσουμε μια δημοκρατικότερη κοινωνική ζωή.

---

⁵⁷ Ο.π.

6. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ

Οι κυβερνήσεις απ' όλες τις χώρες, υποστηρίζοντας ότι θέλουν να προστατέψουν τα παιδιά από τους τρομοκράτες, τους ρατσιστές και όλους τους άλλους καθημερινούς κινδύνους που εμφανίζονται τώρα και στο *δίκτυο των δικτύων*, βιαστικά προσπαθούν να περιορίσουν την ελευθερία της έκφρασης στο Ίντερνετ. Είναι πολύ σπουδαίο τώρα, στα πρώτα τους βήματα, οι κυβερνήσεις να μην λησμονήσουν το σεβασμό στο δικαίωμα των πολιτών για ελεύθερη επικοινωνία.

Οι περιορισμοί πρόσβασης στο Ίντερνετ και στο περιεχόμενο αυξάνονται παγκοσμίως καθημερινά, και θέτονται από ποικίλες μορφές κυβερνητικής εξουσίας. Το ξεκίνημα έγινε από τις ΗΠΑ, τη γενέτειρα της διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 1776, που είναι και γενέτειρα αυτού του νέου μέσου επικοινωνίας και ενημέρωσης, με την επιβολή λογοκρισίας, προσφέροντας έτσι μοντέλα και για τις υπόλοιπες κυβερνήσεις. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ, στο όνομα της προστασίας των μειονοτήτων από απρεπές υλικό το οποίο παρουσιάζεται χωρίς λογοκρισία, επιβάλλει περιορισμό στην έκφραση μεταξύ ενήλικων για να μην διακινείται υλικό που ίσως να μην ήταν ευπρεπές για ένα παιδί. Και άλλες δημοκρατικές χώρες προχώρησαν σε αντίστοιχες ενέργειες. Η Γερμανική τηλεφωνική εταιρία απαγόρευσε την πρόσβαση σε όλους τους κόμβους που φιλοξενούνταν από μια συγκεκριμένη αμερικάνικη εταιρία για να περιορίσει έτσι την πρόσβαση των γερμανών πολιτών σε προπαγανδιστικό υλικό νέο Ναζί, που υπήρχε σε έναν από τους κόμβους που φιλοξενούσε η εταιρία αυτή. Χώρες όπως η Γαλλία και η Αυστραλία είναι έτοιμες να εφαρμόσουν και αυτές περιορισμούς στην πρόσβαση στο Ίντερνετ.

Βέβαια η αυθαίρετη επιβολή λογοκρισίας στο Ίντερνετ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τον έλεγχο των οικονομικών ωφελειών που επιφέρει το νέο μέσο, διατηρώντας τον έλεγχο της διακίνησης της πληροφορίας μέσα στα σύνορα τους. Οι, δικαιολογημένες ίσως κινήσεις των ΗΠΑ και της Γερμανίας, έδωσαν το δικαίωμα σε άλλες χώρες, όπως το Ιράν και η Κίνα, να λογοκρίνουν και συζητήσεις για την δημοκρατία και την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι διαφορετικές

προσεγγίσεις από διαφορετικές κυβερνήσεις με διαφορετικούς σκοπούς, που ίσως να οδηγήσουν τις ανοιχτές κοινωνίες στο να γίνουν καταπιεστικές, και να προσφέρουν στις κλειστές κοινωνίες δυνατότητες να παγώσουν την πολιτική έκφραση.

Επειδή το Ίντερνετ είναι παγκόσμιο μέσο, που δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί σε εθνικά σύνορα, οι νόμοι λογοκρισίας σε συνδυασμό με τον περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης στους πολίτες ορισμένων κρατών, ίσως να αποτελεί απειλή για την ελεύθερη έκφραση παγκοσμίως.

Οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας προσφέρουν για πρώτη φορά στην ιστορία, τέτοιες δυνατότητες πρόσβασης σε όλους. Όμως επίσης για πρώτη φορά, προσφέρεται και στις κυβερνήσεις των αναπτυγμένων χωρών η δυνατότητα πλήρους ελέγχου των δικτύων επικοινωνίας. Οι λόγοι για τους οποίους κυβερνήσεις θα ήθελαν αυτό τον απόλυτο έλεγχο είναι βασικά ο οικονομικός και πολιτικός έλεγχος, που πετυχαίνεται με τον περιορισμό της πληροφορίας που απευθύνεται σε συγκεκριμένα μέρη του πληθυσμού. Βέβαια επειδή το μέσο είναι αδύνατο να περιοριστεί από τα φυσικά σύνορα των κρατών, υπάρχει πάντοτε η δυνατότητα στα άτομα να έχουν πρόσβαση στο Ίντερνετ μέσα από διαδρομές που να μην ελέγχονται από τις κυβερνήσεις τους (απευθείας γραμμές σύνδεσης με σημεία σε περισσότερο φιλελεύθερες χώρες).

Δεν θα πρέπει να μας ξαφνιάζει το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο βρίσκονται σε έναν αγώνα που θα τους εξασφαλίσει τον έλεγχο του μέσου. Κάθε επικοινωνιακή καινοτομία στην ιστορία βρέθηκε στο στόχαστρο διαφόρων που παρουσιαζόταν ως φύλακες της ηθικής, και σκοπό είχαν την ρύθμιση της. Το 1558, και περίπου έναν αιώνα από την εφεύρεση της τυπογραφίας, με εντολή του Πάπα, απαγορεύθηκε η κυκλοφορία έργων περισσότερων από 500 συγγραφέων. Το 1915 στις ΗΠΑ, το ανώτατο δικαστήριο εξαίρεσε τις κινηματογραφικές παραγωγές από την διαφύλαξη της ελεύθερης έκφρασης με το σκεπτικό ότι: «είναι μια εργασία που πηγάει και σαν σκοπό έχει το κέρδος...». Με το ίδιο σκεπτικό, έγιναν και προσπάθειες για τον περιορισμό του ραδιοφώνου λίγα χρόνια μετά, αφαιρώντας και από εκεί το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης.

Το Ίντερνετ είναι ίσως το πρώτο πραγματικά **μαζικό** μέσο, και μπορεί να ειδωθεί από αρκετούς ως περισσότερο απειλητικό από αυτά τα κλασσικά μέσα. Και

αυτό γιατί ενώ ελάχιστα άτομα έχουν την δυνατότητα να εκδώσουν βιβλία ή εφημερίδες, να φτιάξουν κάποια ταινία, η να παράγουν μια ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή, οποιοσδήποτε διαθέτει έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή και ένα μόντεμ, μπορεί να επικοινωνήσει με ένα απροσδιόριστο διεθνές κοινό. Οι οργανισμοί για τα δικαιώματα του ανθρώπου, πολιτικές οργανώσεις, και όσοι πιστεύουν στην δημοκρατία χρησιμοποιούν το Ίντερνετ για επικοινωνία, εκπαίδευση και οργάνωση των ενεργειών τους.

Χρήσεις τέτοιου είδους θα μπορούσαν να εξαφανισθούν εύκολα, αν επιτραπεί στους λογοκρίνοντες να εφαρμόσουν τις απόψεις τους. Οι παγκόσμιοι οργανισμοί δικαιωμάτων πρέπει να διασφαλίσουν την ελευθερία της έκφρασης από το Ίντερνετ στα ίδια επίπεδα με την καθημερινή επικοινωνία των ατόμων. Αν και οι διεθνείς νόμοι ακόμα δεν αναφέρονται σε τόσο ειδικά θέματα, η παγκόσμια διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου διαφυλάσσει τα δικαιώματα της ελεύθερης έκφρασης, της πρόσβασης και της ιδιωτικής πληροφορίας, έννοιες που παρουσιάζονται παρόμοια και στο νέο μέσο. Στο άρθρο 19 της διακήρυξης αναφέρεται:

Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της άποψης και έκφρασης, αυτό το δικαίωμα σημαίνει ελευθερία να διατηρεί την άποψη του χωρίς διαμεσολαβήσεις, και να μπορεί να διερευνά, και να λαμβάνει πληροφορία για ιδέες με τη χρήση οποιουδήποτε μέσου και ανεξάρτητα από τα φυσικά σύνορα.

Και στο άρθρο 27:

Ο καθένας έχει το δικαίωμα ελεύθερα να συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή της κοινωνίας και να απολαμβάνει τις τέχνες και να μοιράζεται τις τεχνολογικές εξελίξεις και τα κέρδη που επιφέρουν.

Από αυτά τα δύο βασικά άρθρα είναι ξεκάθαρο ότι ο κάθε πολίτης χωρίς περιορισμούς, οι οποίοι πιθανά να εφαρμόζονται για την διασφάλιση κάποιων οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων που εναντιώνονται στην ελευθερία, μπορεί να χρησιμοποιεί το νέο μέσο για ενημέρωση και την επικοινωνία.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η τρομακτική δυνατότητα που προσφέρει το μέσο για την δημιουργία ενός πανοπτικού απόλυτης επιτήρησης. Όλα

καταγράφονται, και είναι διαθέσιμα για παρακολούθηση, ανταλλάσσονται πληροφορίες από τα διάφορα κέντρα εξουσίας, είτε είναι κυβερνητικά είτε είναι οικονομικά, για κάθε έναν άνθρωπο στον κόσμο ο οποίος χρησιμοποιεί το Ίντερνετ και τα άλλα ηλεκτρονικά μέσα (ψηφιακή τηλεόραση, τηλέφωνο, κλπ). Όταν είναι τόσο εύκολη η παροχή στοιχείων για τους πολίτες του κόσμου, κανείς δεν θα αμφέβαλε για το ενδιαφέρον που θα επιδείκνυαν τα διάφορα κέντρα εξουσίας για την επεξεργασία και χρήση αυτών των στοιχείων.

Το μέσο εύκολα προσφέρει τη δυνατότητα πλήρους ελέγχου, με την ίδια ευκολία όμως παρέχει και την δυνατότητα παραποίησης των στοιχείων παρακολούθησης από τους ίδιους τους χρήστες, για την ελεύθερη επικοινωνία με τη χρήση του μέσου. Το γεγονός ότι η τεχνολογία αυτή μπαίνει κάθε μέρα σε περισσότερα σπίτια και η ευκολία με την οποία προσφέρει τη χρήση της, θα οδηγήσει ένα μεγάλο μέρος των πολιτών που επιδιώκουν την ελεύθερη επικοινωνία και ενημέρωση σε εναλλακτικά κανάλια που ήδη λειτουργούν, εγκυώμενα την ιδιωτικότητα των πολιτών. Σήμερα, στην εποχή της τηλεόρασης, η εναλλακτική ενημέρωση μπορούμε να πούμε ότι περιορίζεται σε κάποιους τοπικούς σταθμούς οι οποίοι ίσως να μην υπόκεινται άμεσα στους περιορισμούς και κανόνες της αγοράς. Στην εποχή του Ίντερνετ, όμως όπου η διαφήμιση δεν είναι απαραίτητη, λόγω χαμηλού κόστους, για την δημιουργία και διάθεση της πληροφορίας, υπάρχουν διαφορετικά κανάλια επικοινωνίας και ενημέρωσης που δεν υπόκεινται, άμεσα τουλάχιστον, σε έλεγχο και λογοκρισία. Καθώς τα κρατικά και οικονομικά κέντρα εξουσίας θα πιέζουν για ακόμα περισσότερο έλεγχο, και θα επιζητάνε αναλυτικά στοιχεία για την ζωή και τις κινήσεις των πολιτών, θα αναπτύσσονται εναλλακτικοί διάδρομοι μέσα στα δίκτυα που θα προσφέρουν ελευθερία κινήσεων. Ίσως η τεχνολογία του Ίντερνετ με τα κύρια χαρακτηριστικά της που είναι η άναρχη δόμηση του δικτύου, και τα χαμηλά κόστη, να έρθει και να προσφέρει στην δημοκρατία και την ουσιαστική ελευθερία.

Οι νομικές προσπάθειες που γίνονται με την θέσπιση νόμων για την δημιουργία πλαισίων λειτουργίας των νέων μέσων, μέχρι τώρα παραβιάζουν βασικές αρχές της δημοκρατίας, και κρίνονται αντισυνταγματικές από τα δικαστήρια των μεγάλων κρατών. Αλλά ακόμα και όταν εφαρμόζονται αυτοί οι νόμοι το μέσο διευρύνεται και

προσφέρει δυνατότητες στους πολίτες να λειτουργήσουν δια μέσου αυτού ελεύθερα και δημοκρατικά, φέρνοντας έτσι σαν φυσική εξέλιξη την τοποθέτηση του μέσου πέρα από νομικούς περιορισμούς και πλαίσια που ίσως το μόνο που επιδιώκουν να είναι η ρύθμιση του μέσου ώστε να εναρμονίζεται με τα συμφέροντα των διαφόρων κέντρων εξουσίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σήμερα διανύουμε μια εποχή που στο χώρο των μέσων μαζικής επικοινωνίας και ενημέρωσης συντελούνται ριζικές αλλαγές, οι οποίες υποκινούνται κυρίως από την αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας. Περνάμε από την εποχή των κλασικών μέσων, έντυπα – τηλεόραση – ραδιόφωνο, στην εποχή της ψηφιακής πληροφορίας, η οποία διακινείται με ενιαίο τρόπο μέσα από *έξυπνες* συσκευές. Προπομπός αυτών των νέων μέσων είναι το παγκόσμιο δίκτυο ηλεκτρονικών υπολογιστών Ίντερνετ, με την μορφή που το γνωρίζουμε σήμερα. Για το οποίο θα πρέπει να τονίσουμε ότι αποτελεί ένα ταχύτατα εξελισσόμενο μέσο και γι αυτό το λόγο, δύσκολο να περιγράψει κάποιος με κάθε λεπτομέρεια τις διαστάσεις του.

Είναι δύο τα κύρια χαρακτηριστικά του Ίντερνετ, που δεν υπήρχαν σε κανένα άλλο μέσο μέχρι σήμερα, και παίζουν σημαντικό ρόλο στις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που και αυτό το μέσο, όπως και παλιότερα άλλα μέσα, θα επιφέρει. Αυτά είναι:

1. Η άναρχη δόμηση του, ως δίκτυο πληροφορίας, και
2. Η δυνατότητα αλληλεπίδρασης και η αμεσότητα με την οποία λειτουργεί, σε όλα τα επίπεδα.

Όταν το Ίντερνετ σχεδιάστηκε, ένας από τους κύριους στόχους ήταν η λειτουργία του, ακόμα και μετά από μια πυρηνική καταστροφή για την ανταλλαγή πληροφοριών από όλα τα πιθανά σημεία του κόσμου. Ο δρόμος που ακολουθούν οι πληροφορίες για να φτάσουν από ένα σημείο του δικτύου σε κάποιο άλλο, δεν είναι ποτέ ο ίδιος. Οι κόμβοι στο διαδίκτυο δημιουργούνται και απλώνονται σε όλο τον κόσμο χωρίς να υπακούουν σε περιορισμούς και ρυθμίσεις μεγέθους και είδους περιεχομένου.

Δια μέσου του Ίντερνετ, σήμερα υπάρχουν περισσότεροι από εκατό πενήντα εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως, που επικοινωνούν, ενημερώνονται, με τρόπο μοναδικό. Απελευθερωμένοι από τους χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς που χαρακτήριζαν τα κλασσικά μέσα, μπορούν να ενημερώνονται απευθείας από τα κέντρα

ενημέρωσης του ενδιαφέροντος τους ανεξάρτητα με τη γεωγραφική τους θέση και να επικοινωνούν με τους δικούς τους ανθρώπους ακόμα και από την άλλη άκρη του κόσμου σε πραγματικό (μέσω τηλεσυνδιάσκεψης) ή δεύτερο χρόνο (μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) με το ελάχιστο κόστος. Μετέχουν σε συζητήσεις και αποτελούν μια ισχυρή κοινή γνώμη, που μέσα από άμεση και ουσιαστική επικοινωνία αποφασίζει κινήσεις διαμαρτυρίας, ή εκδηλώσεις επιβράβευσης της κρατικής εξουσίας.

Η θέση που έχουν καταλάβει τα κλασικά μέσα στην διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας έχει παρουσιαστεί αναλυτικά από τους επιστήμονες επικοινωνίας σε όλο τον κόσμο. Τα σημαντικά σημεία, αλληλεπίδραση – παγκόσμια αμεσότητα μηνυμάτων, στα οποία τα νέα μέσα διαφοροποιούνται από τα κλασικά, επιζητούν και διαφορετική επιστημονική προσέγγιση. Σύγχρονοι φιλόσοφοι των νέων τεχνολογιών, οι λεγόμενοι *Digerati*, παρουσιάζονται ως ειδικοί και προσεγγίζουν το μέσο, ελπίζοντας ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις θα λειτουργήσουν για την επίλυση των προβλημάτων επικοινωνίας των ημερών μας.

Το νέο στάτους στην επικοινωνία των πολιτών, μέσα από το Ίντερνετ, με τη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, συνομιλίας μέσω βιντεοσυνδιάσκεψης, αλλά και η άμεση ενημέρωση για οτιδήποτε συμβαίνει σε ολόκληρο τον κόσμο, επιφέρουν σημαντικές αλλαγές και στην κοινωνική ζωή των πολιτών. Ίσως να την κάνουν περισσότερο διαμεσολαβημένα άμεση.

Σε αυτή την εργασία προσπάθησα να παρουσιάσω και να αναλύσω τις πραγματικές διαστάσεις της αλλαγής που επέρχεται στον τρόπο επικοινωνίας και ενημέρωσης των πολιτών σε ολόκληρο τον κόσμο. Η πληροφορία ανεξαρτητοποιείται από το μέσο και κατηγοριοποιείται σύμφωνα με το περιεχόμενο. Δεν διαφέρει αν πρόκειται για τηλεοπτική, ραδιοφωνική μετάδοση σήματος, ή απλά για το κείμενο κάποιου δημοσιογράφου, όλα αυτές οι πληροφορίες μεταδίδονται μέσα από τα δίκτυα ηλεκτρονικών υπολογιστών και φτάνουν στο κάθε σπίτι ανεξάρτητα από αποστάσεις. Επιλέγει κάποιος στην Αθήνα εάν θα ακούσει κάποιον ραδιοφωνικό σταθμό, μέσω του Ίντερνετ, ανάλογα με το θέμα του, αθλητικά, μουσική επιλογή, ή και κάποιον τοπικό σταθμό της Νέας Υόρκης, χωρίς να υπάρχει κανένας γεωγραφικός περιορισμός. Η καθημερινή πολύωρη επικοινωνία ανάμεσα σε άτομα που βρίσκονται σε διαφορετικά

σημεία στο κόσμο αλλά έχουν και μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα δεν είναι πλέον δύσκολη ή απαγορευτικά ακριβή, επιτρέποντας έτσι την ευκολότερη και αμεσότερη επικοινωνία.

Το Ίντερνετ δεν έχει ακόμα προσδιορισθεί ως μέσο, όπως είπα και πιο πάνω, και αυτό βέβαια κάνει πολύ δύσκολο και τον οποιοδήποτε θεσμικό περιορισμό του. Οι κυβερνήσεις, από τα μέσα της τελευταίας δεκαετίας της χιλιετίας, και όταν πλέον κανείς δεν αμφισβητούσε τις διαστάσεις του φαινομένου Ίντερνετ, προσπαθούν να ρυθμίσουν το μέσο, με νόμους που στη συνέχεια κρίνονται παράνομοι και αντισυνταγματικοί. Από την άλλη είναι οι ίδιοι οι πολιτικοί που εκμεταλλεύονται το μέσο ερχόμενοι σε αντίφαση με τους νόμους που ψηφίζουν, όπως στο σκάνδαλο Lewinski, στο οποίο το Ίντερνετ με την αμεσότητα και την παγκοσμιότητα με την οποία μπορεί να απευθύνει τα μηνύματα, χρησιμοποιήθηκε από τους συντηρητικούς των ΗΠΑ, για πολιτικό κέρδος, χωρίς να διασφαλίσουν τα παιδιά που ήρθαν σε επαφή με ένα περιεχόμενο ακατάλληλο για την ηλικία τους.

Οι κάθε είδους ακτιβιστές αποκτούν έναν νέο χώρο δράσης, και δημοσίευσης των απόψεων τους. Οι λεγόμενοι hactivists είναι η νέα κίνηση στο χώρο του δικτύου, άτομα ή ομάδες που διαθέτουν πολύ καλή ψηφιακή γνώση, εκτελούν αποστολές καταστροφής και παραποίησης πληροφορίας σε διάφορα σημεία του κόσμου.

Ο σύγχρονος επαγγελματικός χώρος μεταμορφώνεται σε ένα ασφυκτικό πεδίο επιτήρησης, όπου ο εργοδότης διεκδικεί το δικαίωμα της απόλυτης επιτήρησης των υπαλλήλων του όσο βρίσκονται στον εργασιακό χώρο, αλλά και πέρα από αυτόν μέσω της δικτυακής χρήσης που αυτοί κάνουν. Ο εργαζόμενος από τη στιγμή που γίνεται γνώστης των δυνατοτήτων που η νέα τεχνολογία προσφέρει στον εργοδότη του ζει με το φόβο της συνεχούς επιτήρησης αυτολογοκρίνοντας κάθε κίνηση του, χωρίς όμως να προσδιορίζονται τα δικαιώματα και τα όρια των κινήσεων του, όλα όσα κάνει μπορεί να χρησιμοποιηθούν εναντίον του.

Είναι φανερό ότι η ανάγκη για προσδιορισμό γίνεται κάθε μέρα και περισσότερο επιτακτική. Οι προσπάθειες των κυβερνήσεων για περιορισμό του Ίντερνετ δεν οδηγούν πουθενά. Αυτό που ίσως να πρέπει να γίνει είναι να ακουστούν οι φωνές αυτών που εδώ και χρόνια ασχολούνται με το μέσο, και ίσως να μπορούν να

προβλέψουν το μέλλον του, έτσι ώστε η οποιαδήποτε θεσμική πλαισίωση του χώρου σχεδιαστεί να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και να μην αποτελέσει άλλη μια προσπάθεια αντισυνταγματικού περιορισμού του.

Έννοιες όπως η ιδιωτικότητα (privacy), οι κοινωνικές ομάδες και οι λειτουργίες τους, επαναπροσδιορίζονται με την ανάπτυξη του Ίντερνετ και την χρήση του ως διαμεσολαβητή για την καθημερινή επικοινωνία και ενημέρωση των πολιτών. Γύρω από αυτούς τους δύο άξονες, της ιδιωτικότητας και των διαδικτυακών κοινοτήτων, κινείται ο σύγχρονος προβληματισμός για την λειτουργία του Ίντερνετ. Ο προσδιορισμός της ιδιωτικής και της δημόσιας πληροφορίας για πρώτη φορά να διατυπώνεται με την ενιαία μορφή που προστάζει η ψηφιοποίηση της πληροφορίας, όλες οι πληροφορίες που μας αφορούν είναι bits, ποια από αυτά τα bits είναι όμως προσωπικά και δεν θα θέλαμε ποτέ να έρθουν στην κατοχή άλλων, και ποια απευθύνονται προς τρίτους. Ποιοι νόμοι θα διασφαλίζουν την ιδιωτικότητα των πληροφοριών μας; Ένα ερώτημα πολύ δύσκολο να απαντηθεί, μια που η ευκολία με την οποία συλλέγεται και διακινείται πληροφορία, και η ανεκτίμητη αξία των προσωπικών πληροφοριών για τα οικονομικοπολιτικά κέντρα, είναι σημαντικοί παράγοντες που θα λειτουργήσουν ανασταλτικά στην πλήρη διαφύλαξη της ιδιωτικότητας, τουλάχιστον όσο καιρό το Ίντερνετ δεν βρίσκεται σε όλα τα σπίτια. Με τον φόβο ενός πανοπτικού μοντέλου απόλυτης επιτήρησης, σαν αυτό που περιέγραψε ο Jeremy Bentham τον 18^ο αιώνα, έχουν γίνει πολλές κινήσεις για την διασφάλιση της ιδιωτικότητας μέσω κωδικοποίησης των προσωπικών πληροφοριών, με τη χρήση διαφόρων μορφών PET (Privacy Enhancing Technologies), μια προσέγγιση αρκετά διαδεδομένη, την οποία όμως θα πρέπει να δούμε μόνο ως μια ενδιάμεση προσπάθεια και όχι σαν την ολοκληρωμένη λύση στο πρόβλημα της ιδιωτικότητας. Μέχρι να αναπτυχθεί ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο στον κυβερνοχώρο, τεχνολογικές λύσεις, όπως τα PET θα βοηθάνε του πολίτες να συνεχίζουν να ζουν και να λειτουργούν σε αυτό το νέο δημόσιο χώρο.

Η ευκολία της επικοινωνίας μέσω δικτύου μεταξύ πολλών ατόμων συγχρόνως, σε μια συζήτηση που γίνεται σε πραγματικό χρόνο, είτε σε μια ανταλλαγή απόψεων με την χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου διευρύνει το πλαίσιο επικοινωνίας των

πολιτών, δημιουργώντας έτσι νέες κοινότητες που δεν προσδιορίζονται από γεωγραφικούς περιορισμούς, αλλά από τα κοινά ενδιαφέροντα τους και το ανάγκη τους στη συμμετοχή. Υπάρχουν κοινότητες που λειτουργούν και ασχολούνται με δικά τους προβλήματα που αφορούν τις σχέσεις τους, αλλά και άλλες που λειτουργούν ως τόποι συγκέντρωσης και συζήτησης προβλημάτων και θεμάτων από την καθημερινή ζωή (RL – Real Life) και εκεί παίρνονται αποφάσεις δράσης για κοινωνικά θέματα. Όμως ποιοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής σε αυτές τις κοινότητες ποιοι λειτουργούν ως καθοδηγητές, ποιοι είναι αυτοί που προτείνουν; Το νέο μέσο προσφέρει μια μορφή εξουσίας στους χρήστες του, πολύ διαφορετική από αυτή που προσέφεραν ως σήμερα τα κλασικά μέσα. Όμως η άσκηση της εξουσίας πρέπει να ακολουθεί κάποιους κανόνες, οι ασκούντες πρέπει να καλύπτουν κάποιες προδιαγραφές, να είναι ενημερωμένοι για τις δυνατότητες, αλλά και τις κακές χρήσεις που μπορεί να προκύψουν. Ακόμα και η ανωνυμία, την οποία διαφυλάσσει το Ίντερνετ, μπορεί να δημιουργήσει τεράστια προβλήματα στην περίπτωση κοινοτήτων που λειτουργούν με σκοπό την ενεργή συμμετοχή τους στα κοινά. Και αυτό είναι και το βασικότερο πρόβλημα που υποβόσκει στις κυβερνοκοινότητες, η εμπιστοσύνη στην πληροφορία, η εμπιστοσύνη στα λόγια του άλλου, η εμπιστοσύνη στις συζητήσεις, που είναι απαραίτητη να δείχνουμε σε αυτούς που μας περιβάλλουν για την ίδια την ύπαρξη μας. Όταν τα προβλήματα ταυτότητας επιλυθούν και αποκτηθεί εμπιστοσύνη στην πληροφορία που διακινείται σε αυτούς τους χώρους, ίσως να μπορέσουν να λειτουργήσουν εποικοδομητικά και οι συζητήσεις που γίνονται εκεί να αποκτήσουν το κύρος που τους αρμόζει.

Οι μαζώξεις στον κυβερνοχώρο, οι συζητήσεις και η συμμετοχή στα κοινά, οδηγούν στο να εξετάσουμε την πιθανότητα επαναπροσδιορισμού του χώρου που ονομάζεται δημόσια σφαίρα στη σύγχρονες κοινωνίες. Σύγχρονες απόψεις βρίσκουν ότι οι περιγραφές που δίνει ο Habermas για την δημόσια σφαίρα, ουσιαστικά περιγράφουν τους ψηφιακούς χώρους επικοινωνίας που λειτουργούν στο διαδίκτυο. Το κοινό είναι σήμερα μεγάλο, και δεν μπορούμε να πούμε ότι μπορούμε να συζητήσουμε για την δημόσια σφαίρα όπως αυτή λειτουργούσε στην αρχαία Ελλάδα. Αναγκαστικά η δημόσια σφαίρα χρειάζεται την διαμεσολαβημένη επικοινωνία, για να λειτουργήσει άμεσα με τη συμμετοχή όσων ενδιαφέρονται και θα ήθελαν να είναι μέρος ενός ενεργού

συνόλου που μέσα από συλλογικές ζυμώσεις αποτελεί σημαντικό στοιχείο του κοινωνικού συνόλου. Τα κλασικά μέσα επικοινωνίας και ενημέρωσης μετά την ανάπτυξη της διαφήμισης και της βιομηχανίας των δημόσιων σχέσεων, δημιούργησαν έναν ψεύτικο λόγο, καθοδηγούμενο από πολιτικοοικονομικά συμφέροντα, που ήρθε να πάρει τη θέση του αυθεντικού, υπονομεύοντας έτσι την ανάπτυξη ενός ουσιαστικού χώρου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μια διαμεσολαβημένη δημόσια σφαίρα.

Ίσως το Ίντερνετ να αποτελεί την τελευταία ελπίδα της δημοκρατίας όπως υποστηρίζει ο W. Gibson, όμως το Ίντερνετ πρέπει πρώτα να ξεφύγει από τις παγίδες που όλοι περιμένουν ότι θα πέσει όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν με τα κλασικά μέσα. Και αυτές οι παγίδες είναι τα μοντέλα επιτήρησης που βρίσκουνε πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης μέσα από τις διευκολύνσεις που προσφέρει η ψηφιακή εποχή, τα προβλήματα εμπιστοσύνης στην ανώνυμη πληροφορία που υποστηρίζει το Ίντερνετ, αλλά πιο δύσκολα απ' όλα αυτά θα είναι να ξεπεράσει την παγίδα του κέρδους, και τον ανταγωνισμό της ελεύθερης αγοράς.

Η τεχνολογία του Ίντερνετ ίσως να αποτελέσει το πρώτο ουσιαστικά πραγματικά μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, το οποίο και θα επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό των σύγχρονων κοινωνιών, αλλά δεν θα προσφέρει λύσεις χωρίς να δημιουργήσει προβλήματα που πρέπει να ξεπεραστούν και έτσι να μην οδηγηθούμε σε ένα δυστροφικό μέλλον. Ορισμένες λειτουργίες του Ίντερνετ θα πρέπει να διαφυλαχθούν μέσα από ένα θεσμικό πλαίσιο που θα περιορίζει τους νόμους της ελεύθερης αγοράς και την ξέφρενη πορεία για περισσότερο κέρδος. Και για να γίνει αυτό θα πρέπει να έχουμε σαν κεντρική σκέψη ότι πρόκειται για ένα νέο μέσο αυτό με το οποίο ασχολιόμαστε, το οποίο έχει τα δικά του χαρακτηριστικά και ιδιότητες, και με βάση αυτά να καθοδηγηθούμε στις αποφάσεις θεσμικής πλαισίωσης την λειτουργία του. Έτοιμοι να δεχτούμε τις αλλαγές που το μέσο θα επιφέρει στις σύγχρονες κοινωνίες, και να τις προσεγγίσουμε από την νέα οπτική γωνία που προτείνουν οι εξελίξεις, είναι σίγουρο ότι θα καταφέρουμε να χρησιμοποιήσουμε το Ίντερνετ και τις συν αυτό νέες τεχνολογίες για να δημιουργήσουμε μια δημοκρατικότερη κοινωνική ζωή.

Βέβαια δεν είναι λίγες οι προσπάθειες ρύθμισης που έχουν γίνει μέχρι τώρα για το Ίντερνετ. Από τα μέσα της δεκαετίας που διανύουμε, και με την εντυπωσιακή ανάπτυξη που παρουσίασε το νέο αυτό μέσο γίνανε αρκετές προσπάθειες για την θεσμική πλαισίωση του. Με την δικαιολογία της παροχής προστασίας προς τα παιδιά από την έκθεση σε βλαβερό περιεχόμενο, οι κυβερνήσεις με πρώτη αυτή των ΗΠΑ, προχώρησαν στον ουσιαστικό περιορισμό της ελευθερίας στο δίκτυο. Όμως οι νομοθεσίες αυτές είναι αντισυνταγματικές και έτσι κρίνονται και από τα διεθνή δικαστήρια. Το Ίντερνετ ίσως να μην είναι πεπερασμένο και εύκολα προσδιορισμό έτσι ώστε να μπορεί να θεσμοθετηθεί με την ευκολία που πολλοί νόμισαν και προχώρησαν σε βεβιασμένες προσπάθειες κρατικού ελέγχου.

Το Ίντερνετ επιζητά μια ολοκληρωμένη θεώρηση των ιδιαιτεροτήτων και καινοτομιών του, ανάλυση των πιθανών δρόμων που θα ακολουθήσει στο άμεσο μέλλον, και με αυτή τη βάση ίσως οι προσπάθειες για θεσμική πλαισίωση του να μην αποτελούν βεβιασμένες πράξεις που να επιβραδύνουν τις οποιεσδήποτε θετικές εξελίξεις αναμένονται από την πλήρη εξέλιξη του.

Το πέρασμα από την τηλεόραση και τα άλλα κλασικά μέσα σε εξελεγμένα και καινοτόμα μέσα, είναι πλέον γεγονός στις μέρες μας. Το Ίντερνετ αποτελεί την καλύτερη περιγραφή του πως θα ενημερώνονται και θα επικοινωνούν οι πολίτες του αυριανού κόσμου. Η ταχύτατες αλλαγές που έρχονται σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο είναι ίσως οι σημαντικότερες από κάθε άλλη φορά στην ιστορία. Το όραμα της αναγέννησης της αυθεντικής δημοκρατίας με τη χρήση του μέσου, δύσκολα αμφισβητείται, αλλά από την άλλη και η λειτουργία απόλυτων μοντέλων επιτήρησης δεν μπορεί να ξεφύγει από τις σκέψεις και του πλέον αισιόδοξου μελετητή. Τα οικονομικά συμφέροντα και οι άγραφοι νόμοι της ελεύθερης αγοράς, ίσως να αποτελέσουν την μεγαλύτερη απειλή για την λειτουργία προς το κοινό καλό του μέσου, όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν με τα κλασικά μέσα.

Οι προσπάθειες που γίνονται από τους εμπλεκόμενους κρατικούς και άλλους φορείς, καταλήγουν σε βεβιασμένες κινήσεις περιορισμού που τελικά αποσύρονται, αλλά και σε ολοκληρωμένες κινήσεις διαμαρτυρίας που καταλήγουν στο να επιτύχουν το ζητούμενο, πράγμα ελπιδοφόρο για το μέλλον μια που φαίνεται ότι η χρήση του

μέσου προσφέρει εξουσία στους πολίτες. Πρέπει όμως να διαφυλαχθεί το μέσο από την κακή χρήση αυτής της εξουσίας. Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από ένα θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας, ένα κοινωνικό συμβόλαιο που θα επισυναφθεί για τον κυβερνοχώρο, θα είναι προϊόν ώριμης μελέτης των ιδιαιτεροτήτων και δυνατοτήτων του, και θα είναι αποδεκτό από την πλειονότητα των χρηστών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Philip E. Agre (editor), "Technology and Privacy: The new Landscape", MIT Press, October 1997

Jeremy Bentham, "The Works of Jeremy Bentham", edited under the superintendence of John Bowring, 11 vols, Edinburgh, 1838-43, viii. 432n.)

John Brockman, "Digerati: Encounters with the Cyber Elite", Wired Bks, October 1996

Anthony Corrado and Charles M. Firestone, Editors, *Elections in Cyberspace: Toward a New Era in American Politics*, The Aspen Institute, Washington 1996

Michael L. Dertouzos, "What Will Be: How the New World of Information Will Change Our Lives", Harper San Francisco, February 1997

Tony Feldman, "an Introduction to digital media", Routledge London 1997

Mike Godwin, "Cyber Rights", Times Book, July 1998

S. Granger, "The Hacker Ethic", στο *Ethics in the Computer Age*, Gatlinburg, 1994

Andrew S. Grove, "Only the Paranoid Survive: How to Exploit the Crisis Points that Challenge Every Company and Career", Doubleday & Company, Incorporated, September 1996

Steven A. Johnson, "Interface Culture: How New Technology Transforms the Way We Create and Communicate", HarperCollins Publishers, Incorporated, September 1997

Jurgen Habermas, "Structural Transformation of the Public Sphere : An Inquiry into a Category of Bourgeois Society", MIT Press, September 1991

B. Harris, "The geopolitics of Cyberspace"

Ντένις ΜακΚουέιλ, «Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας», ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ, Αθήνα 1997

Edited by Eric McLuhan and Frank Zingrone, *Essential McLuhan*, Routledge London 1995

- Nicolas Negreponte, "BEING DIGITAL", Hodder & Stoughton, London 1995
- Celia Pearce, *The Interactive book*, Macmillan Technical Publishing, Indianapolis 1997
- Howard Rheingold, "The Virtual Community", 1993,
<http://www.rheingold.com/vc/book/>
- Richard W. Severson, *The Principles of Information Ethics*
- Mark Slouka, "WAR OF THE WORLDS, the assault on reality", Abacus, London 1996
- J. B. Thomson, *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας, Παπαζήσης, Αθήνα 1998*
- Alvin Toffler, "Το τρίτο κύμα", ΚΑΚΤΟΣ, Αθήνα 1981
- Esther Dyson, "Release 2.0: A Design for Living in the Digital Age", Broadway B, October 1997
- Sherry Turkle, "LIFE ON THE SCREEN, Identity in the Age of the Internet", Simon& Schuster, New York 1995

ΑΡΘΡΑ

- Uberto Eco, Wired Issue 5.03, Μάρτιος 1997,
http://www.wired.com/wired/5.03/features/ff_eco.html
- Vannevar Bush, As We May Think, The Atlantic Monthly, July 1945,
<http://www.isg.sfu.ca/~duchier/misc/vbush/vbush-all.shtml>
- Mike Dorsher, "Whither the Public Sphere: Prospects for Cybersphere",
<http://www.wam.umd.edu/~mdorsher/sphere1.html>
- L. Fineran (National Association of Manufacturers) στο: "Privacy: You're Not Paranoid: They Really Are Watching You", J. Whalen, Wired, Μάρτιος 1995,
http://www.wired.com/collections/privacy/3.03_security_tech_pr.html
- W. A. Foster, A. M. Rutkowski και S. E. Goodman, "Who Governs the Internet?", Communications of the ACM, August 1997, Vol. 40, No 8
- S. Garfinkel, «Look Busy», HotWired,
<http://www.hotwired.com/packet/garfinkel/97/08/index2a.html>
- Deborah G. Johnson, "Ethics Online", Communications of the ACM, January 1997, vol. 40, No I

Katie Hafner, "The Epic Saga of The Well", WIRED, Μάιος 1997,
http://www.wired.com/wired/archive/5.05/ff_well_pr.html

Jon Katz, "Birth of a Digital Nation", WIRED, April 1997,
<http://www.wired.com/wired/5.04/netizen.html>

Jon Katz, "The Digital Citizen", Wired, December 1997,
<http://www.hotwired.com/special/netizen>

S. Kiesler, "Thinking ahead: the hidden messages in computer networks", Harvard Business Review, January/February 1986

Heidi Kriz, "Starr Report: A Double Standard?", Wired News,
<http://www.wired.com/news/news/politics/story/15023.html>

Nial McKay, "Net Survives Starr Supernova", Wired News,
<http://www.wired.com/news/news/technology/story/14981.html>

Nial McKay, "The Golden Age of Hactivism", Wired News,
<http://www.wired.com/news/news/politics/story/15129.html>

Nicholas Negroponte, "Being Anonymous", Περιοδικό WIRED, Οκτώβριος 1998,
<http://www.wired.com/wired/archive/6.10/negroponte.html>

Mark Poster, "The Net as a Public Sphere?", WIRED, Nov. 1995,
<http://www.wired.com/wired/3.11/departments/poster.if.html>

Alinta Thornton, "Does Internet Create Democracy?",
<http://www.wr.com.au/democracy/index.html>

CNN "The Internet vs. The Bomb: Would the Internet survive the bomb?"
<http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/experience/technology/internet.bomb/index.html>

Alta Vista Clinton Testimony Video, <http://video.altavista.com/cgi-bin/avsearch/>

Encarta Encyclopedia, <http://encarta.msn.com/>, λήμμα *Internet*.

"ALERT: House Commerce Committee Poised to Pass CDA II", EFF,
http://www.eff.org/hot/199980923_cda2_alert.html

"The millenium Whole Earth Catalog",
<http://www.well.net/mwec/frontmatter/foreword.html>

“ ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ”, ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, Βρυξέλες 1996

“Illegal and harmful content on the Internet”, Info 2000,
<http://www2.echo.lu/legal/en/internet/communic.html>